

(PLECS) D'HISTÒRIA LOCAL

Plecs d'Història Local és una revista trimestral que publica articles originals de recerca i reflexió sobre història local i comarcal i en divulga la producció editorial i les activitats en l'àmbit territorial de les terres de parla catalana.

2026 FEBRER

200

EDITORIAL: 200 números al ...
TEMES 1: Estudis locals i història ...
TEMES 2: Una ullada a la producció ...
TEMES 3: Balanç i perspectiva ...
TEMES 4: Escriure l'història de la ...
PATRIMONI: El patrimoni de ...
RESSENYES
TRIA DE NOVETAT
TAULELL: El II Congrés de joves ...

1

1
2
6
10
14
18
20
22
24

RAMON ARNABAT I MATA; JOSEP SANTESMASES I OLLÉ. Codirectors de Plecs d'Història Local

200 NÚMEROS AL SERVEI DE LA HISTÒRIA LOCAL

El febrer de 2007, amb el número 124, s'iniciava una nova etapa de *Plecs d'Història Local* després d'un curt parèntesi de pocs mesos. La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC) i l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), d'acord amb *L'Avenç*, assumien el repte de gestionar els continguts de la revista i d'aconseguir els recursos necessaris per finançar-la. *Plecs d'Història Local* retornava amb un nou disseny, amb dotze pàgines i quatre números l'any. Al llarg d'aquests dinou anys les pàgines han augmentat a vint-i-quatre i el disseny s'ha renovat, incorporant finalment el color amb una configuració pràctica i atractiva.

Plecs d'Història Local es va estructurar des del primer dia amb una direcció compartida i un ampli consell de redacció, format per persones vinculades a diverses universitats, centres d'estudis i institucions de cultura amb vincles amb la història, procedents de diferents territoris. El consell de redacció és qui determina periòdicament les temàtiques de cada número. Però, a més, cada número ha tingut un coordinador específic, que ha estat el veritable «director» dels continguts i ha proposat les persones que havien de redactar els articles. Aquesta manera de funcionar ha permès que s'hagi concretat una gran diversitat de temes que, a més, a mesura que la

revista ha guanyat pàgines s'han contemplat des de punts diversos dels Països Catalans, fet que ha permès refermar la realitat complexa i rica que revela la història local. També s'han impulsat, junt amb la CCEPC, l'IRMU i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, les Jornades d'Historiografia Local.

En aquest número 200 de *Plecs d'Història Local* trobareu quatre articles centrals que ens ofereixen un balanç, més qualitatiu que quantitatiu, de la història local a Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya Nord. Guillem Puig, en la seva aportació sobre Catalunya, destaca tres impulsos: «la renovació historiogràfica, la recuperació de la memòria i la institucionalització de la recerca». Per la seva banda, Jesús Eduard Alonso, en l'anàlisi sobre el País Valencià, assenyala l'«heterogeneïtzació progressiva dels investigadors en història local», «una certa inèrcia dels moviments editors comarcalistes» i «una certa endogàmia o gerontocràcia». Arnau Company subratlla el paper que han tingut les jornades d'estudis locals i una nova generació d'historiadors en la història contemporània de les Illes Balears. Finalment, Nicolas Berjoan i Nicolas Marty, en el seu estudi sobre la Catalunya Nord, destaquen la importància de diverses editorials del territori en l'impuls de la història local. ■

(200 números)

GUILLEM PUIG VALLVERDÚ. Universitat de Lleida. Centre d'Estudis Selvatans

ESTUDIS LOCALS I HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA A CATALUNYA: BALANÇ I PERSPECTIVES

En un treball coordinat amb Enric Ucelay-Da Cal i Josep Maria Fradera (1985) dedicat a les reflexions metodològiques sobre la història local, Josep Fontana reservava un capítol per analitzar les noves perspectives que s'hi obrien. Hi observava un doble procés de renovació i revifament dels estudis locals, allunyats d'un nivell estrictament factual i de la vella crònica anecdòtica i acrítica.

Aquest canvi s'ha consolidat a Catalunya en les darreres dècades i s'ha convertit en un mètode sòlid. Si l'ofici d'historiador consisteix a analitzar com i per què passen els fenòmens del passat, limitar-nos a recollir dades només cobreix una part de la feina. El que importa és integrar la recerca —arrelada en l'experiència del territori conegut— en una perspectiva que tingui sempre present que la història de qualsevol localitat forma part d'una història més àmplia. Una història local, es faci des d'on es faci, ha de comprendre els temes que afecten les persones, i el nombre més gran de persones possibles. Es tracta, en definitiva, d'analitzar allò que tenim a tocar per poder assolir una visió més completa i profunda del nostre marc global.

Aquesta manera de treballar ha aportat una actualització constant i ha esdevingut un instrument pedagògic útil. Avui, fer història local no és tornar a una tradició anecdòtica, sinó situar-se en un espai que ajuda a entendre els mecanismes de canvi social. Gràcies a repositoris digitals com *Sibbil·la* i a l'accés obert als centres d'estudis, es coneix una producció ingent. Aquest article destaca tres impulsos que expliquen la consolidació dels estudis locals, ofereix un balanç temà-

tic i assenjala línies de futur en un context de canvis metodològics i noves demandes socials. És una mirada panoràmica que, inevitablement, selecciona i simplifica, tot intentant presentar una visió representativa de les tendències generals que han configurat el camp de la història local sobre l'època contemporània.

La consolidació de la història local contemporània es deu, en gran part, a tres impulsos: la renovació historiogràfica, la recuperació de la memòria i la institucionalització de la recerca. L'impuls renovador de la historiografia, present des del darrer terç del segle xx, ha introduït perspectives capaces d'analitzar dinàmiques generals des de l'àmbit local. Aquestes inclouen influències provinents de la microhistòria italiana, la història social britànica, la història agrària i, més recentment, les aportacions de la història ambiental, cultural i de gènere. Aquest canvi de mirada també té molt a veure amb el perfil de les persones que elaboren història local: graduats en història, geografia, arqueologia i altres disciplines, però també docents repartits pel territori que, des dels seus centres educatius i en col·laboració amb centres d'estudis locals, han aportat mirades rigoroses.

Aquesta dinàmica es va fer visible als anys vuitanta, coincidint amb el cinquantenari de l'inici de la Guerra Civil i amb una fornada d'estudis locals impulsats per joves llicenciats interessats en els conflictes socials.

La Segona República esdevingué un tema central: difícil d'estudiar durant el franquisme per la censura i l'accés limitat a les fonts, però amb moltes preguntes obertes que convidaven a la recerca. L'augment de tesis doctorals i de monografies

Primer volum de la col·lecció "Historiografia Local", impulsada per la CCEPC, l'IRMU i l'IEI, i publicada per l'Editorial Afers el 2019.

**Ramon Arnabat, Òscar Jané,
Carles Santacana (coords.)**

**La Segona República
Balanç historiogràfic
des dels estudis locals**

editorial afers

locals n'és un indicador. Tot i això, molts treballs seguien lligats als esquemes interpretatius de la història total.

Durant el segle XXI, l'aportació d'enfocaments més diversos i metodologies interdisciplinàries ha transformat aquest camp. El volum coordinat per Arnabat, Jané i Santacana (2019) n'és un exemple, especialment per l'aposta per la perspectiva de gènere i per l'estudi del protagonisme femení. Les fonts orals s'han convertit en eines essencials per visibilitzar les experiències femenines i renovar les anàlisis que van més enllà del període republicà (Duch i Ferré, 2009; Ferré, 2019).

Paral·lelament, l'estudi de les cultures polítiques s'ha ampliat més enllà de sindicats i partits per incloure premsa, discursos i produccions culturals, aportant una visió més rica i complexa de les tendències polítiques contemporànies.

La mateixa col·lecció inclou dos volums més sobre contemporaneïtat. D'una banda, el coordinat per Arnabat (2020), en homenatge a Fontana, ofereix una mirada renovada als orígens de l'època contemporània i posa en relleu perspectives innovadores, com ara l'estudi de les identitats i les cultures polítiques des del final del segle XVIII fins a 1868, però també revisions del període a partir de l'economia o la pluriactivitat en la unitat familiar pagesa. De l'altra, el llibre coordinat per David Cao (2024) revisa el període del Sexenni Democràtic, si bé amplia la cronologia fins a 1880. Són uns treballs sobre el període que el mateix autor amplia temàticament en una recent coordinació de la revista *Plecs d'Història Local*, en aquesta ocasió centrada en carlisme i la contrarevolució a Catalunya, des d'òptiques allunyades del vell revisionisme historicista (Cao i Bach, 2025). Aquests estudis permeten situar el carlisme en una categoria analítica més rica i matisada, i contribueixen a renovar un camp d'estudi que sovint havia quedat encotillat per interpretacions rígides. Tanmateix, no són les primeres revisions que s'han fet recentment sobre el període democràtic. En un altre número de *Plecs*, coordinat per Manel López (2023), s'aportaven matisos sobre la primera experiència republicana espanyola durant la contemporaneïtat, centrant-se fonamentalment en les dinàmiques municipalistes, però tam-

bé en els processos de politització i en la mobilització de les classes populars.

Els tres volums –impulsats per la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana (CCEPC), l'Institut Ramon Muntaner (IRMU) i l'Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI)– són una aportació valuosa i mostren fins a quin punt s'han renovat les preguntes i les perspectives de recerca, les quals estan estretament lligades a les que es desenvolupen en el conjunt de la historiografia del nostre entorn. Tanmateix, hi ha un element que no passa per alt: els tres llibres posen en valor tres

períodes –o, si es vol, tres onades– de democratització. Estudar-los permet treure a la llum referents, pràctiques i alternatives que no van acabar de reeixir. És, sens dubte, un camí que cal continuar seguint. I ho és també per a cronologies més properes al nostre present.

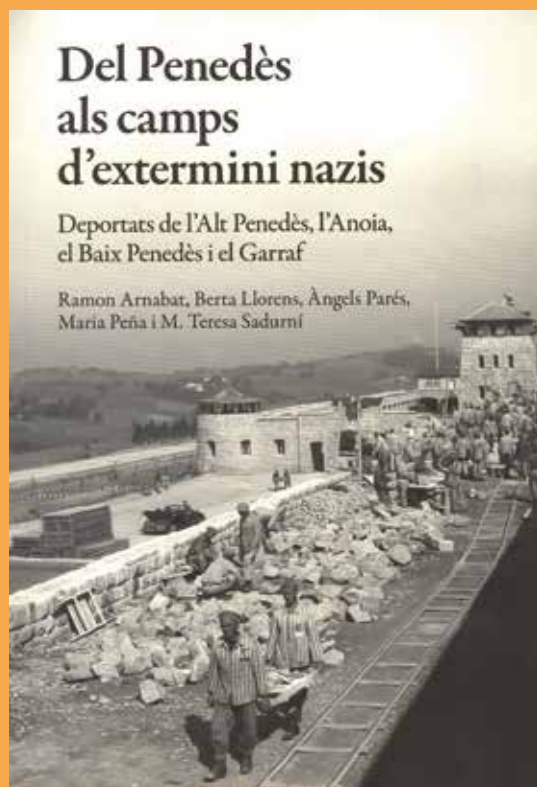
Les idees, però, no viuen sense organització: calen espais que les formin i les irradiïn. D'aquí la importància dels estudis del grup de recerca ISOCAC de la Universitat Rovira i Virgili, que ha analitzat la sociabilitat formal i la informal com a espais fonamentals per canalitzar, reproduir i transformar les cultures polítiques al llarg de la contemporaneïtat. L'associacionisme local ha permès veure que la política no s'esgota en les institucions ni en els resultats electorals. Des de l'àmbit local, s'observa com la politització i l'accés de les masses a l'esfera pública van transformar les formes de participació ciutadana i van obligar les elits a renegociar els seus marges de poder.

També mostra com es va bastir un entramat societatari democratitza-

dor i formador de civilitat que va esdevenir un contrapoder fins a la desaparició sistemàtica que va promoure la dictadura franquista.

Pel que fa al període franquista, la recerca ha estat prolífica però desigual (Arnabat i Marín, 2001). S'han produït treballs valuosos sobre institucions, poder local, associacionisme o desenvolupament econòmic. Però sembla que el règim se circumscriguí a la postguerra immediata i la repressió, que manté un fort protagonisme. Són més escassos els estudis dedicats al període de la crisi de la dictadura. Una altra és

En els darrers anys han proliferat les recerques locals sobre les víctimes catalanes als camps d'extermini nazi, entre les quals destaca un treball recent impulsat per l'Institut d'Estudis Penedesencs.

Aquesta temàtica no és nova: ja a finals dels anys vuitanta Josep Maria Solé i Sabaté (1985) i Joan Villarroya (1989), amb les aportacions del període bèl·lic, van oferir una primera aproximació extensa. Però la manera d'abordar-la ha evolu-

El tercer impuls és la institucionalització de nous espais de recerca i difusió, especialment centres d'estudis locals i co-

Aquesta complicitat s'ha reforçat amb jornades com la celebrada a l'IEI el novembre de 2025 sobre història ambiental, i amb congressos com el Congrés de Joves

Catalunya plora rodejada de carlins. Dibuix satíric publicat a *La Flaca*, núm. 51, 6 de febrer de 1873.

Conferència de clausura del I Congrés de Joves Investigadors en Estudis Locals, celebrat a la Universitat Rovira i Virgili l'abril de 2024, amb la participació de Victòria Almuní (IRMU), Josep Pallarès (rector de la URV), Joaquim Nadal (conseller d'Universitats) i Carlos Moruno (comitè organitzador).

Investigadors en Estudis Locals que es va celebrar a la URV l'abril de 2024 (Moruno, 2024), que reuneix estudiosos de tots els Països Catalans i aviat tindrà una nova edició a la Universitat de Lleida. La fórmula del *call for papers* per ei-

xos temàtics pretén garantir la interdisciplinarietat de les sessions i reflecteix les línies de treball de les noves generacions d'investigadors i investigadores.

A aquest impuls institucional també hi han contribuït premis d'àmbit nacional, com els Josep Lladonosa o Terra d'Ateneus, i la col·laboració de les institucions arxivístiques, que fan costat a la recerca local i comarcal i permeten donar visibilitat a la documentació a través de premis i publicacions. En definitiva, aquestes iniciatives contribueixen a crear un ecosistema ric i dinàmic que garanteix la continuïtat i l'actualització constant de la recerca local.

Al llarg del text he intentat sintetitzar en tres impulsos el que pot explicar la consolidació de la història local a Catalunya durant el darrer mig segle. Ho he fet de manera separada, però no es pot entendre així; al contrari, estan estretament lligats. M'atreveria a dir que és precisament aquí on rau la clau de l'èxit de la consolidació d'aquests estudis locals, que matisen i ens ajuden a comprendre la complexitat del passat de Catalunya. És una combinació de forces que ha donat bons resultats fins ara, que té la capacitat d'afrontar els reptes i les amenaces que persisteixen, i en la qual cal seguir treballant i explorant noves vies. ■

Bibliografia

Ramon ARNABAT MATA (coord.), *Els orígens de l'època contemporània. Balanç historiogràfic des dels estudis locals*. Catarroja: Afers, 2020.

Ramon ARNABAT; Òscar JANÉ; Carles SANTACANA (coords.), *La Segona República. Balanç historiogràfic des dels estudis locals*. Catarroja: Afers, 2019.

Ramon ARNABAT; Berta LLORENS DICHÓS; Angels PARÉS; Maria PEÑA PÉREZ, M. Teresa SADURNÍ HILL, *Del Penedès als camps d'extermini nazis. Deportats de l'Alt Penedès, l'Anoia, el Baix Penedès i el Garraf*. Institut d'Estudis Penedesencs, 2024.

Ramon ARNABAT; Martí MARÍN, *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*. Valls: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana; Institut d'Estudis Baleàrics; Institut d'Estudis Ilerdencs; Cossetània Edicions, 2001.

Ramon ARNABAT; Josep SANTESMASES, *1960 - 1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*. Valls: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana; Institut d'Estudis Baleàrics; Institut d'Estudis Ilerdencs; Cossetània Edicions, 2011.

David CAO COSTOYA (coord.), *El Sexenni Democràtic i els límits de l'estat liberal (1860-1880)*. Catarroja: Afers, 2024.

David CAO COSTOYA; Anna BACH GÓMEZ (coords.), «Memòries de les guerres carlines», *Plecs d'Història Local*, núm. 199, novembre de 2025.

Montserrat DUCH PLANA; Meritxell FERRÉ BALDRICH, *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver; Publicacions URV, 2009.

Meritxell FERRÉ, «Aportacions sobre les dones i la segona República», en Ramon ARNABAT; Òscar JANÉ; Carles SANTACANA (coords.), *La Segona República. Balanç historiogràfic des dels estudis locals*. Catarroja: Afers, 2019.

Josep FONTANA LÁZARO; Josep Maria FRADERA BARCELÓ; Enric UCELAY DA CAL, *Reflexions metodològiques sobre la història local*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1985.

Manel LÓPEZ (coord.), «Primera República, poder municipal i dinàmiques locals», *Plecs d'Història Local*, núm. 191, novembre de 2023.

Conxita MIR CURCÓ, *Vivir es sobrevivir: justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra*. Lleida: Milenio, 2000.

Conxita MIR CURCÓ, *Indià i republicà. Una vida a les Amèriques amb els orígens de fons. Ramon Curcó Rubio (Torregrossa, 1884 - Lleida, 1939)*. Lleida: Pagès Editors, 2023.

Carlos MORUNO, «La història local des de l'àmbit universitari. Noves mirades?», *Plecs d'Història Local*, núm. 193, abril de 2024.

Josep Maria SOLÉ I SABATÉ, *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62, 1985.

Josep Maria SOLÉ I SABATÉ; Joan VILLARROYA, *La repressió a la re-reguarda de Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

(200 números)

JESÚS EDUARD ALONSO. Historiador i arxiver

UNA ULLADA A LA PRODUCCIÓ HISTÒRICA VALENCIANA SOBRE ELS TEMPS CONTEMPORANIS

La primera sensació en rebre aquest encàrrec va ser la d'una certa llunyania entre la universitat o l'acadèmia i, de l'altre costat, la producció escrita que es fa als municipis i comarques. Més encara quan avui els currículums imposats pel procés de Bolonya desmotiven la implicació dels universitaris en les cultures i revistes «de poble», les quals no compten per als currículums. Si hi sumem la progressiva digitalització de les fonts, un contacte físic escadusser amb els arxius o fins i tot amb les aules universitàries (sense que decreixa la matrícula, això sí); si observem els condicionaments individualitzadors del web, com també les seues potencialitats; si hi sumem la

limitada acció voluntarista de molts centres d'estudis, i si, a més a més, amidem la llargària del territori valencià (amb un sud temptat per l'alacantinisme antivalencià i un nord mirant cap a Barcelona), acumularíem una tirallonga d'obstacles de diversa naturalesa per parlar d'una historiografia contemporània local valenciana.

Eppur si muove. I tanmateix, hi és. Segurament no en els termes que alguns voldrien, però sí impregnada d'un cert hibridisme o oportunisme que tractarem d'escorcollar, i on l'oxímoron entre memòria i història brolla a cada moment. Ja veurem si es tracta, o no, d'aquella vella distinció entre historiadors professionals, lliurats als corrents historiogràfics del moment, i erudits locals, relegats al cronisme estantís (Pons, 2020: 56). La impressió inicial és que hi ha una mena de producció en paral·lel, generada *in situ* amb propòsits d'autoidentificació i de commemoració.

No obstant això, tractarem de calibrar fins a quin grau les arrels intel·lectuals i universitàries han evolucionat cap a una barreja on conviuen productes d'autoconsum identitari o d'*autobombo* amb assajos sobre problemes i interrogants crítics.

Fa la impressió que hi ha una contaminació mútua: professionals diversos (periodistes, antropòlegs, lingüistes o lletraferits) actuen als municipis per penetrar en diversos aspectes històrics, mentre que des de la universitat, a través de vicerectorats específics o plataformes de presència territorial, apareix un cert compromís amb les comarques (molt puntual i potser convinencios, això sí) el qual també pateix d'un cert contagi en allò de les commemoracions justificadores i autocontemplatives. Ens podríem arriscar a dir que s'ha experimentat una mena de «desprofessionalització» en un procés invers al dels anys 1970-1990?

Entre els centres editorials més potents (com ara les universitats o els instituts dependents de les diputacions provincials) i l'atomisme d'alguns estudis locals autoeditats o promoguts per col·lectius municipals, hi ha la complexa i irregular realitat dels centres d'estudis, els quals acostumen a fer de pont entre l'academicisme i la realitat social i geogràfica. Malgrat l'edat provecta de molts dels seus integrants, estan vius. Això sense entrar en el món dels cronistes, igualment heterogeni, que bascula entre una certa renovació i un paper decoratiu o folklòric, lligat al vell títol de *cronistas del reino*.

Cartell de les Jornades d'Història de la Marina Alta sobre violència i estat emergent (1833-1923).

Com que ací serà impossible fer un balanç de tot el territori i de totes les tendències, em limitaré a comentar la situació a l'àmbit que conec una mica: el de les comarques centrals valencianes de la Safor, la Vall d'Albaida, la Costera, l'Alcoià-Comtat i les Marines, Alta i Baixa. Allò que durant un temps fou la sots governació i la província de Xàtiva i que uns altres identifiquen com a territori diànic o Diània. Una part de les observacions seran extrapolables, però potser no tant algunes altres.

Hem tingut en consideració cent cinquanta monografies publicades entre 2020 i 2025 en aquest espai. Entre elles, com era de preveure, la II República, la Guerra Civil i la repressió del primer franquisme ocupen un lloc important (un 10 %) però menor del que esperàvem. Són les publicacions de caràcter biogràfic i les memòries (sempre parlant de temps contemporanis) les que ocupen un lloc més prominent (un 20 %). En una proporció equiparable podríem situar també els llibres que toquen l'àmbit de la cultura popular i l'antropologia, encara més si hi sumem l'ample ventall d'obres connectades amb les festes o les bandes de música. També destaquen, al seu costat, les monografies relacionades amb la religiositat i les institucions de caràcter eclesiàstic (un 7 %).

La història local específica dels segles XIX i XX continua sent significativa (al voltant d'un 32 %, incloent-hi Guerra Civil i franquisme), amb una presència destacada de l'ensenyament i els aspectes sanitaris. Predomina el segle XX però sense arribar a duplicar els estudis del XIX.

Els llibres específics sobre dones o de contingut feminista són més escassos del que conjecturàvem (un 3 %), si bé la perspectiva de gènere impregna molts dels estudis, sobretot els biogràfics.

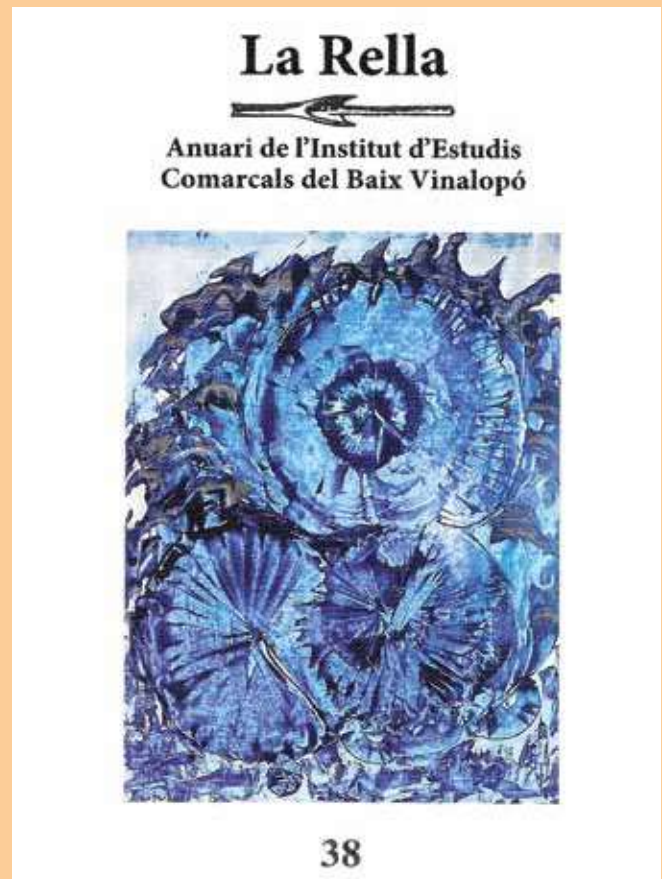
Cal esmentar, si més no, un bon grapat de publicacions relacionades amb el patrimoni arquitectònic, l'esport, el turisme (sobretot a les comarques alacantines), l'activitat musical i els reculls fotogràfics (sense tenir en compte els nombrosos catàlegs d'exposicions).

La majoria d'autors presenta el denominador comú de tenir una formació universitària que combinen amb l'activisme cultural a les comarques i amb una presència o col·laboració amb les mateixes institucions universitàries. Es tracta de professors com Carme Agulló, Antonio Calzado i Antoni Ferrando a la Vall d'Albaida, Àngel Beneito i Francesc Blay Messeguer a l'Alcoià o Vicent Torregrossa i Antonio López Alemany a la Costera. Tots tenen una llarga trajectòria d'investigació que es perllonga aquests darrers anys, sovint en període de jubilació laboral.

L'hibridisme d'alguns d'aquests autors es pot observar en un compromís amb la història dels pobles que frueix d'una relativa independència de les seues especialitats acadèmiques, com la filologia, la medicina, l'arquitectura o les ciències de l'educació.

Aquests perfils, molts d'ells també catedràtics i professors d'institut, així com alguns arxivers, conviuen, no obstant, amb artesans i aficionats, amants de la història local, que publiquen memòries de caràcter familiar, sovint com a autoedicions, alhora que promouen i col·laboren en celebracions de centenaris i commemoracions de bandes, col·legis, falles o equips de futbol i confraries.

Darrera portada d'una de les revistes deganes al País Valencià: *La Rella*, actualment anuari de l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó (Elx)

Voldríem remarcar un cas particular que ens pot ajudar a entendre allò que s'esdevé en el món de la història local contemporània. Abel Soler Molina (Albaida, 1972) és doctor en història medieval per la Universitat d'Alacant i en filologia catalana per la Universitat de València. Tot i això, tracta també l'etapa contemporània d'un centenar de pobles d'arreu del País Valencià, la geografia i la història dels quals ha publicat en un procés de producció gairebé industrial (des de 1995 fins avui), sovint en col·laboració amb cronistes i erudits locals que li faciliten fonts i coneixences. Constitueix un bon exemple de com adaptar-se a una clientela comarcal i també als gustos i necessitats dels alcaldes i polítics locals.

(200 números)

Així mateix, hi ha altres autors, provinents del periodisme o de disciplines diverses, que exhumen arxius i tenen una narrativa àgil, però on predominen descripcions desconnectades dels problemes historiogràfics.

Entre les entitats editores en el nostre àmbit, destaca la Institució Alfons el Magnànim, actualment en crisi. També dependents de les diputacions provincials, a Castelló trobem els seus departaments de publicacions i el d'arxius i gestió documental. A Alacant, hi ha l'Institut Juan Gil Albert. A primera vista, sembla que aquestes darreres institucions col·laboren en les edicions locals sense aportar una línia o política editora pròpia. Ofereixen, això sí, les seues revistes *Estudis Castellonencs* i *Canelobre*. Ben diferent és el cas de la Universitat Jaume I de Castelló, que té una línia específica de publicacions sobre memòria democràtica.

És difícil calibrar l'estat de salut dels instituts d'estudis comarcals. N'hi ha d'un caire més institucional, com és el cas del Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals Alfons el Vell (Gandia, 1984), immers en una crisi profunda en la darrera dècada, i d'altres de fonament més associatiu com el Centre d'Estudis Contestans (creat el 1976), el Centre Alcoià d'Es-

tudis Històrics i Arqueològics (1982), l'Institut d'Estudis de la Marina Alta (1985) o l'Associació d'Estudis de la Marina Baixa (2005). Afortunadament, aquests darrers tenen un grau important d'autonomia, però la relació amb els nous governs conservadors, hipotecats per la dreta extrema (de moment a València i a les diputacions, no tant a les comarques centrals), esdevé cada cop més problemàtica i no augura un futur plaent, com saben bé els responsables de la Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià.

Això mateix dota d'un paper cada vegada més important i decisiu els editors independents com ara Edicions 96 (la Pobla Llarga) amb una col·lecció batejada com «L'Entorn», o Edicions del Bullent (Picassent, amb arrels a Pego), que ofereix «llibres de la terra». Aquestes editorials presenten algunes línies de treball interessants, sobretot pel que fa al patrimoni cultural rural, les biografies de personatges i la memòria democràtica; però no tant en relació amb la història d'orientació acadèmica, segurament menys comercialitzable. Ben diferent és el cas d'Afers (Catarroja) que, com és sabut, combina les monografies locals amb un ampli i ambiciós espectre de producció historiogràfica. En un àmbit geogràfic més limitat treballen Ulleye (Xàtiva) o Vicente J. Sanjuan (Benidorm). Rarament —però se'n dona el cas— hi intervenen editors catalans, com ara al llibre de Juli Capilla *Arrelats: famílies valencianes amb història* (la Bisbal d'Empordà: Edicions Sidillà: 2023).

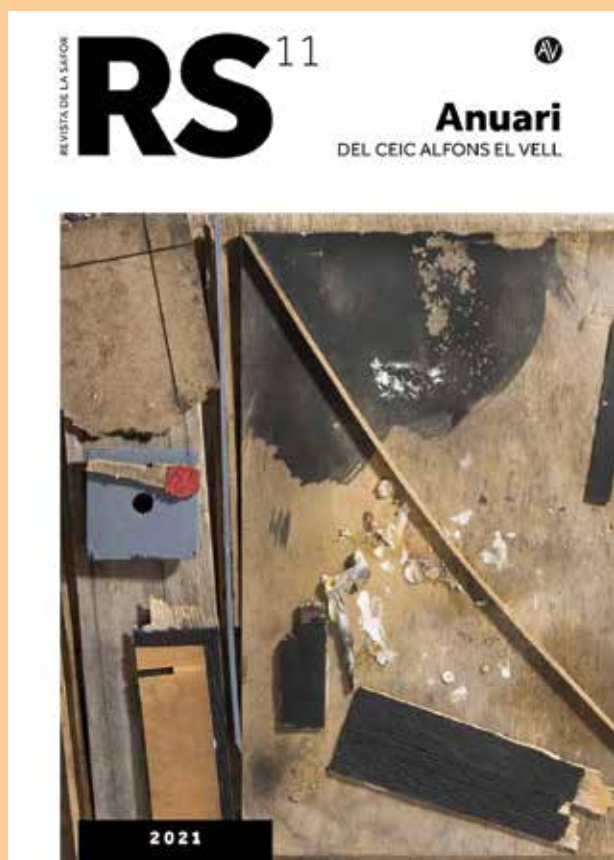
Al capdavant, pel que fa a les disjuntives que plantejàvem a l'inici, creiem que no cap la simplificació ni cap dicotomia senzilla, si bé sovint ens movem en una tibantor entre diversos pols.

Darrere de la majoria de revistes d'investigació i d'història, així com de les publicacions monogràfiques i centres d'estudi, sol haver-hi una tensió entre un voluntarisme inicial i una progressiva institucionalització. Aqueixa dualitat s'ha donat, per exemple, en les antigues revistes saforenques *Ullal* (1982-1988) i *Espai Obert* (1994-1999, que abastava les CCV). Avui, la *Revista de la Safor*, nascuda el 2009, és una publicació clarament institucional dependent del CEIC Alfons el Vell.

Actualment, els casos d'Alcoi i de Dénia són paradigmàtics de com el voluntarisme i l'autonomia preliminar de l'IECMA (Marina Alta) i el CAHEA (Alcoi) tenen avui continuïtat en gran manera per la implicació personal dels arxivers municipals i dels respectius ajuntaments, Dénia i Alcoi.

Cabria i caldria analitzar amb més detall els ajuts i la promoció de les investigacions, les consultes efectives als arxius, les pàgines web d'història o altres productes com són els calendaris, les exposicions i els audiovisuals... però no és ara el lloc ni el moment. Al seu costat, també caldria una anàlisi acurada de les revistes comarcals i locals de cultura i investigació, o dels pocs congressos d'estudis que han tingut lloc els darrers anys. En tot cas, les temàtiques no semblen divergir molt del que hem exposat per a les monografies.

Portada de *Revista de la Safor*, anuari del Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals Alfons el Vell (Gandia).

Tot plegat i després d'alguna ràpida constatació, sembla que el motor de la història local ha perdut compressió i potser una mica de perspectiva «nacional» en benefici de l'esmicolament i la dispersió, fins i tot entre els joves doctors, cosa que ja apuntava Ferran Archilés fa un temps (2005: 105). Això mateix problematitza l'elaboració de síntesis, d'altra banda tan necessàries.

Tanmateix, als darrers anys, la renovació resulta problemàtica. Les noves generacions universitàries ja s'han conformat en una societat digital, més presentista i menys apegada al territori i les arrels locals. En gran manera, han estat «velles glòries» i historiadors consagrats els qui han continuat treballant i oferint, això sí, productes de certa qualitat. Una petita mostra la poden constituir les jornades «Violència i Estat emergent. La Marina Alta (1833-1923)» (2023), fetes públiques al darrer número de la revista *Aguaites*, el 47. Allà es pretenia combinar perspectives àmplies de la recerca europea amb exploracions concretes. Una vegada més, però, els cabells grisos i blancs eren la tònica i el debat no arribava a ser del tot fluid. Tot i això, no podem obviar que hi ha nous investigadors, nascuts a les darreries del segle xx, que ens donen un bri d'esperança i sobre els quals caldria fer, potser, una valoració que no gose fer ací.

En acabant, tractem de plantejar unes brevíssimes conclusions, més que aitals, una mena d'epígrafs sobre els quals reflexionar. Com hem pogut comprovar, els vasos comunicants entre acadèmia i publicacions locals són nombrosos i multidireccionals

- Allò que s'ha produït gradualment ha estat una heterogeneïtzació progressiva dels investigadors en història local.
- Hi ha, així mateix, una certa inèrcia dels moviments editors comarcalistes, molts d'ells hereus de l'espenta cultural i institucional dels anys 1980.
- Sembla haver-hi una certa endogàmia o gerontocràcia que, no obstant, de vegades, aconsegueix endinsar-se en el terreny de la memòria pública.
- En el nou context sociopolític que vivim caldrà replantejar-se la funció social de la història. Certament, la història local té encara una vivacitat que cal aprofitar en un context de pèrdua de gramatge en el paper dels historiadors.

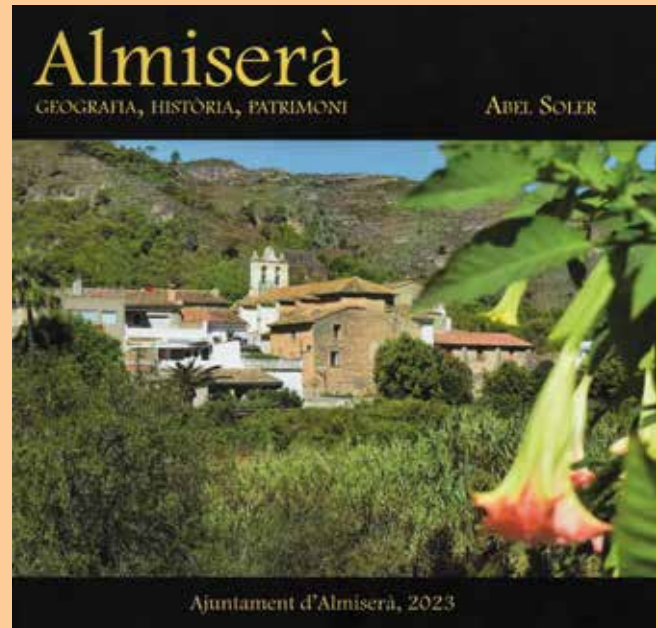
Bibliografia

Ferran ARCHILÉS I CARDONA, «Escriure la història contemporània. Creixement, fragmentació i qüestió nacional», *Afers*, 50 (2005), p. 95-126.

Ramon ARNABAT MATA, *Els orígens de l'època contemporània: balanç historiogràfic des dels estudis locals: homenatge a Josep Fontana*. Catarroja: Afers, 2020.

Zygmunt BAUMAN, *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2006.

Portada d'un dels molts llibres publicats per Abel Soler amb el subtítol «Geografia, Història, Patrimoni».

- Cal reinventar la manera de fer història tenint en compte el canvi d'època que estem vivint. Els mètodes de comunicació que hem emprat al llarg de dècades, sense deixar de constituir una enorme aportació i un patrimoni valuósíssim per allò que tenen d'autoafirmació i autoconeixement, potser no siguin adients al bell mig d'una invasió (des)informativa programada relacionada amb la «gran desvinculació» (també amb el passat i els valors morals) de què parla el malaguanyat Zygmunt Bauman. (2006).
- Caldria reforçar el paper dels arxius, dels arxivers i dels historiadors com a experts i garants de la veracitat front a la frivolitat imperant.
- En qualsevol dels casos, si volem una «història per al públic, sobre el públic i pel públic», haurem de coincidir amb Raphael Samuel que «la història no és prerrogativa de l'historiador» (Pons, 2020: 77). Però sí, potser, hauria de tenir una veu més potent. ■

Antonio CALZADO ALDARIA, «La Guerra Civil des del País Valencià: un balanç historiogràfic (2007-2017)», *Afers*, vol. 35, núm. 92 (2019), p. 107-127.

Jesús MILLÁN I GARCIA VARELA, «Historiografia local i patriotisme al País Valencià», *Plecs d'Història Local*, 107 (2003), p. 1681.

Anacleto PONS, «De la historia local a la historia pública: algun defecto y ciertas virtudes», *Hispania Nova: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 1 (2020), p. 52-80. <https://doi.org/10.20318/hn.2020.5366>.

(200 números)

ARNAU COMPANYY MATES. Universitat de les Illes Balears

BALANÇ I PERSPECTIVES DE LA HISTÒRIA LOCAL A LES ILLES BALEARS: L'ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

Els estudis locals a les Illes Balears són una tradició consolidada que ha combinat recerca històrica, cultural i social amb jornades acadèmiques i comunitàries. Podem afirmar que, des de la dècada de 1990, els estudis locals a les Illes Balears han mostrat un gran dinamisme i una excel·lent vitalitat. D'una banda, hi ha hagut un notable increment i continuïtat en la celebració de jornades d'estudis locals a nombrosos municipis, organitzades pels respectius ajuntaments i entitats culturals, amb l'objectiu de preservar i difondre el patrimoni i la identitat de les Illes. Els temes que s'hi tracten no tan sols són de caràcter històric, sinó que abasten àmbits i disciplines com la història cultural, la memòria històrica, la demografia, la història de l'art, els mitjans de comunicació, l'antropologia, l'urbanisme, la literatura o la toponímia, entre altres. D'altra banda, s'han creat grups d'investigació local que han promogut la recerca municipal amb un volum de treball i de publicació molt notable. L'avanç historiogràfic ha estat innegable i s'han multiplicat les recerques i les publicacions, tant les especialitzades com les més divulgatives.

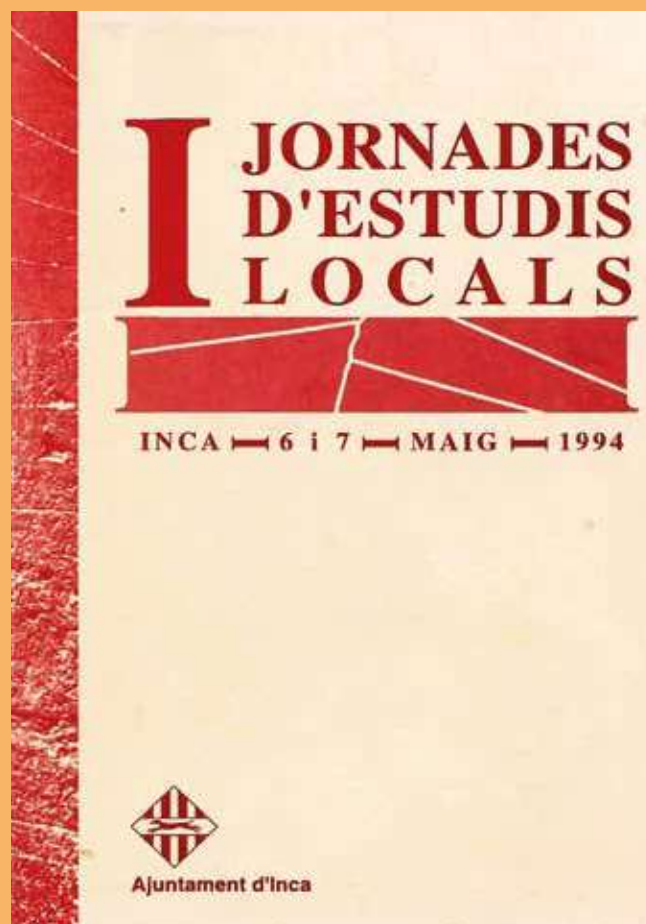
De tota manera, una de les principals característiques de la historiografia de les Balears ha estat la seva insularitat. Majoritàriament l'objecte d'estudi ha estat l'illa o el municipi, mentre que són molt escasses les obres generals per al conjunt de les Balears o i les d'àmbit comarcal.

Des del segle XVIII, a les Illes Balears ja trobam una tradició d'estudis d'àmbit municipal, que tingueren un moment de notable intensificació al final del segle XIX i al començament del XX. La Guerra Civil suposà un trencament important en aquesta tradició i no va ser fins a la dècada de 1960 que hi tornà a haver una nova represa d'estudis històrics locals. De tota manera, aquestes investigacions no arribaven a l'estudi del segle XX i molt poc al XIX. La creació, primer, de la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma i, després, de la Universitat de les Illes Balears (UIB) el 1978 va possibilitar una nova etapa en la producció d'estudis locals que ha tingut continuïtat fins a l'actualitat. Aquest període ha permès la confluència d'una tasca d'erudits locals i d'investigadors de la nostra universitat. Hem de destacar també un salt qualitatiu en aquestes recerques que ha permès plantejar el municipi com a àrea d'estudi, i com un excel·lent taller de treball, per demostrar-nos situacions específiques, que a voltes han ser-

vit per confirmar, rectificar o modificar la interpretació dels processos més generals.

La bibliografia sobre la història contemporània de les Illes Balears és molt àmplia i destacada. Des de la dècada de 1980, els estudis d'història contemporània van experimentar un notable creixement amb les primeres promocions de joves historiadors formats a la Facultat de Filosofia i Lletres. Aquesta tendència s'intensificà durant la dècada de 1990 i els primers

Portada de les actes de les primeres jornades d'estudis locals d'Inca, celebrades l'any 1994.

decennis del segle XXI. Des de l'àrea d'Història Contemporània del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, els catedràtics Miquel Duran, Sebastià Serra i Isabel Moll impulsaren tesis, tesines, memòries de llicenciatura i treballs de fi de grau que tractaren temes monogràfics sobre la història dels segles XIX i XX a les Balears. Hi hagué una normalització progressiva de la recerca acadèmica, ja que, fins aleshores, havia predominat una historiografia medievalista, modernista i arqueològica. Així mateix, des de la dècada de 1990, hi hagué un notable increment de publicacions gràcies a l'obertura de fons arxivístics, noves metodologies interdisciplinàries i la revisió crítica de recerques anteriors. Podem dir que la historiografia contemporània ha passat de ser marginal a constituir una disciplina consolidada dins la UIB i altres institucions, com l'Institut d'Estudis Balearics (IEB), l'Institut Menorquí d'Estudis (IME) i l'Institut d'Estudis Eivissencs. Les revistes *Mayurqa*, *Estudis Balearics*, *Randa*, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* i *Revista de Menorca* també han publicat nombrosos articles.

Sens dubte, una fita molt important es produí l'octubre de 2009, quan l'IEB, presidit per Sebastià Serra, organitzà unes jornades sobre «Els estudis i la premsa local al segle XXI» amb l'objectiu de, per una banda, plantejar l'estat de la qüestió sobre els estudis i la premsa local a les Balears i, per altra, analitzar les perspectives de futur. D'aquelles jornades, que se celebraren l'octubre de 2009, en van sortir dos volums, un d'ells dedicat als estudis locals i de 554 pàgines, que contenia aportacions notables sobre la història local a Catalunya, Euskal Herria, Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, a més d'investigacions monogràfiques sobre estudis locals a la majoria de municipis de les Illes.

Des de 1981, l'Institut d'Estudis Balearics (IEB), que ha tingut com un dels seus principals objectius promoure i dinamitzar la recerca, ha organitzat de manera interomputada les Jornades d'Estudis Històrics Locals. Les actes de les jornades constitueixen un importantíssim corpus d'estudis que són una excel·lent mostra de la recerca i difusió de la nostra història. Algunes de les Jornades d'Estudis Històrics Locals han tractat monogràficament sobre la història contemporània de les Balears, com les dedicades a «Espai i temps d'oci a la història» (1992, a càrrec dels professors Bernat Sureda i Maria Barceló), «La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica» (1993, Sebastià Serra i Arnau Company), «El desenvolupament turístic a la Mediterrània al segle XX» (1994, Pere Antoni Salvà Tomàs, Francesc Sastre i Eugeni Aguiló), «Els anys 20 a les Illes Balears» (1998, Antoni Marimon i Sebastià Serra), «El moviment associatiu a les illes Balears des del final del segle XIX fins a l'actualitat» (2000, Sebastià Serra i Arnau Company), «El món del còmic: ideologia, estètica i llenguatge» (2001, Antoni Marimon, Francesca Lladó i Miquel Seguí), «Els joves a l'època contemporània» (2002, Sebastià Serra i Bernat Sureda), «Història/Històries de la lectura» (2005, Francesca Comas i Xavier Motilla), «La

Portada de les voluminoses actes sobre els estudis locals a les Balears publicades l'any 2009, durant l'època en què Sebastià Serra presidia l'Institut d'Estudis Balearics

Segona República» (2006, Sebastià Serra i Arnau Company), «La Guerra del Francès (1808-1814)» (2008, Miquel Duran i Antoni Marimon), i «La recuperació del patrimoni de les Illes Balears» (2010, Jaume Sastre i Pere Ollers). El novembre de 2025 s'han celebrat les XL Jornades sobre «Antoni Maura i el seu temps (1853-1925)», coordinades per Antoni Marimon.

LA PROLIFERACIÓ I CONTINUÏTAT DE LES JORNADES D'ESTUDIS LOCALS DE MUNICIPIS

Els principals objectius de les jornades d'estudis locals han estat la promoció de la recerca local, amb l'objectiu de donar visibilitat a investigadors, la conservació del patrimoni (estudi i difusió de monuments, tradicions i memòria històrica), la connexió amb la comunitat (les recerques reforcen la identitat i la cohesió social) i la diversitat temàtica, que pot anar des de la vida quotidiana fins al desenvolupament turístic contemporani. S'hi tracten qüestions d'història, art, educació, ciència, patrimoni i memòria col·lectiva, i podem dir que constitueixen una recerca multidisciplinària amb un caràcter comunitari. Són jornades organitzades per ajuntaments, entitats i associacions culturals, entre altres, en què participen investigadors locals, professors d'institut i universitaris,

(200 números)

a més de joves universitaris. En general, compten amb l'ajuda econòmica de l'Institut d'Estudis Balearics per a l'edició de les actes.

El 1994 l'Ajuntament d'Inca organitzà les primeres jornades d'estudis locals, que des d'aleshores han gaudit d'una extraordinària continuïtat i s'han convertit en les més antigues de Mallorca. El 2025 s'han celebrat les 26es, amb especial atenció a l'art i a la museística. També foren rellevants les cinc jornades del Pla de Mallorca, entre 1997 i 2003, organitzades per la Mancomunitat del Pla, que tingueren un àmbit d'estudi tant municipal com comarcal. A més, han fet jornades altres municipis com Alcúdia, Algaida, Andratx, Binissalem, Búger, Calvià, Campanet, Campos, Capdepera, Costitx, Esporles, Felanitx, Inca, Lloret de Vistalegre, Llucmajor, Manacor, Marratxí, Montuïri, Muro, Porreres, Puigpunyent, sa Pobla, Santa Maria del Camí, Santanyí, Sineu, Sóller, Son Servera i Valldemossa.

A Menorca, les Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural són trobades anuals organitzades pel Centre d'Estudis Locals d'Alaior i l'Institut Menorquí d'Estudis per difondre la recerca històrica, patrimonial i cultural de Menorca. Són unes trobades científiques i divulgatives que arrepleguen investigadors, historiadors, arqueòlegs i ciutadans i ciutadanes interessats en la història i la cultura de Menorca. Han esdevingut un referent cultural dins l'àmbit balear. El 2023 se celebraren les XIX Jornades, dedicades a la figura de Josep Mascaró Pasarius, i el 2024, les vintenes, sobre els ordes religiosos de Menorca. Sens dubte aquestes jornades, que han publicat les ponències i les comunicacions, constitueixen una bona mostra de la salut dels estudis locals, no solament des de l'àmbit històric, sinó també des dels camps de la lingüística, el folklore, la cultura popular, la geografia, el medi ambient i el territori, el patrimoni, la societat i cultura popular, l'art, el medi natural i la seva didàctica, la demografia, la toponímia, la història oral, les infraestructures hidràuliques i molts altres. A més, les jornades s'han convertit en espais de debat i reflexió i han aprofundit en el coneixement del municipi. Alhora, s'han consolidat com un espai de transmissió de coneixement i d'intercanvi d'experiències, que al mateix temps actua com a estímul de la recerca i la seva divulgació des de qualsevol disciplina científica o humanística que abordi els diferents aspectes que configuren la realitat local. Així mateix, permeten augmentar el nostre patrimoni local i la consciència històrica.

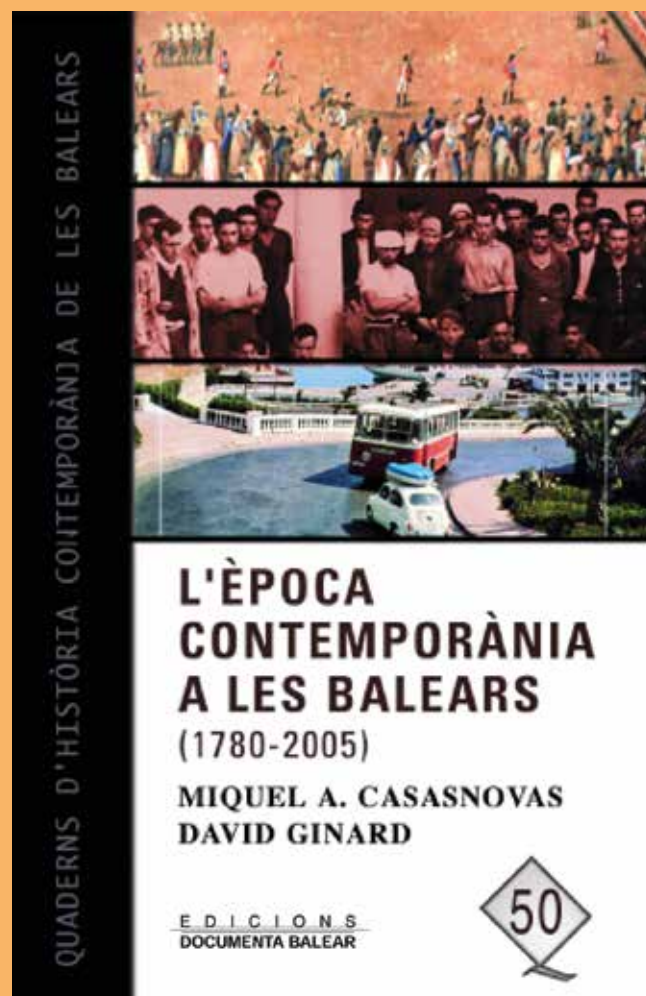
COL·LECCIONS MONOGRÀFIQUES

Des de la dècada de 1990, el món editorial de les Balears ha experimentat un gran creixement amb l'aparició d'editorials com El Tall, Documenta Balear, Miquel Font, Lleonard Muntaner, El Gall Editor, Nova Editorial Moll o Illa Edicions, a més de l'Editorial Moll i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que en les seves col·leccions han publicat mo-

nografies sobre temes d'història contemporània. En aquest sentit, voldríem destacar les col·leccions «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» (dirigida per David Ginard) i «La Guerra Civil a Mallorca, poble a poble», ambdues d'Edicions Documenta Balear; i també «Panorama de les Illes Balears» (dirigida per Sebastià Serra) de Lleonard Muntaner Editor, i «Imatges d'ahir», de l'editor Miquel Font, que arreplega volums de fotografies comentades dedicats als municipis de Mallorca.

Els ajuntaments i algunes entitats culturals han editat col·leccions monogràfiques d'estudis locals sobre el seu municipi. Sense ànim d'exhaustivitat i com a mostres, volem indicar que l'Ajuntament d'Alcúdia inicià el 1997 la col·lecció «Quaderns d'Alcúdia». El d'Algaida posà en marxa des de 1992 la «Col·lecció Pere Capellà» d'història del municipi, les «Plaguetes d'història i cultura», amb treballs breus i de

Portada d'una publicació sobre l'època contemporània a les Balears, de Miquel A. Casasnovas i David Ginard.

caràcter més divulgatiu, i la «Col·lecció Panoràmica» per a llibres de gran format dedicats al patrimoni. L'Ajuntament de Calvià edita, des de 1997, les col·leccions «Valldargent» (que publica anualment el Premi Rei en Jaume d'Investigació) i «Memòria Democràtica». L'Ajuntament de Llubí ha editat des de 1991 la col·lecció «Publicacions de Castell-Llubí» i el de Campanet va treure a partir de 1990 la col·lecció «Pla de Tel». A Manacor, des del 1987 el Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí ha publicat la col·lecció «Papers de Sa Torre», amb estudis de temàtica manacorina. Entre el 1989 i el 2003, l'Ajuntament de Manacor edità la col·lecció d'obres monogràfiques «Així és Manacor» i el 1998 inicià la col·lecció «Dimoni Gros» sobre estudis de cultura popular. L'Ajuntament de Porreres edita les monografies «Patrimoni de Porreres»; el de Santa Maria del Camí es fa càrrec de la col·lecció «Publicacions Coanegra», i el de Selva, des de 1997, ha convocat amb caràcter biennal els Premis d'investigació Jaume Lladó Ferragut, que són publicats. L'Ajuntament de Santa Margalida publicà «Tintinnabula Col·lecció».

En altres ocasions, són entitats culturals o publicacions de l'Associació de Premsa Forana les que actuen com a editores. En són exemples, a Sant Joan, el Col·lectiu Teranyines, que publica la col·lecció «Monografies santjoaneres». A Campanet, la revista *Campanet* edita les monografies «Quaderns de Campanet» des de 1986 i, a Montuïri, la revista *Bona Pau* ha tret des de 1999 els «Quaderns montuïrers». A Sant Llorenç des Cardassar, la revista *Flor de Card* publica la col·lecció «Es Pou Vell» i, a Valldemossa, la revista *Miramar* edità des de 1991 el monogràfic anual «Plec de Cultura Popular». Així mateix, l'editorial pollencina El Gall Editor inicià el 1998 la col·lecció «Temes pollencins». A Menorca, hem de destacar la «Colección Pauta» d'Ediciones Nura; les «Monografies Menorquines» del setmanari *El Iris*, de Ciutadella; «Cova de Pala», editada per l'Ajuntament de Ferreries i l'Institut Menorquí d'Estudis; la «Col·lecció Petit Format» i la «Col·lecció Capcer», ambdues de l'Institut Menorquí d'Estudis; la col·lecció «Menorca Segle XX», amb les subseccions «Contemporànies» i «Biografies i memòries», editada pel Col·lectiu Folkloric de Ciutadella, i «Publicacions des Born», del Cercle Artístic de Ciutadella.

A les Pitiüses, l'Institut d'Estudis Eivissencs ha publicat la «Col·lecció de la Nit de Sant Joan», que va iniciar el 1972 amb el títol *Endevinetes*, i la «Col·lecció Illes Pitiüses», engegada el 1976 amb nombrosos llibres del canonge Joan Mari Cardona. També hem d'assenyalar els «Quaderns de Cultura Popular» de l'Obra Cultural Balear de Formentera i Edicions Can Sifre.

A MANERA DE CONCLUSIÓ

Podem concloure que l'aparició d'una nova generació d'historiadors formats acadèmicament a la universitat, principal-

ment a la UIB però també en altres universitats, ha fet que en l'actualitat es compti com mai amb tants d'estudiosos i també amb tantes publicacions. La majoria d'aquestes investigacions es duen a terme des de la nova història local i han fet sorgir noves línies de recerca i noves perspectives de futur en l'àmbit de la investigació contemporània.

Portada d'una publicació editada l'any 2015 sobre la fossa oberta a Santa Maria de la Salut, obra de Bartomeu Garí.

Però, al mateix temps, conviu una forma amateur i aficionada d'estudiar la història local que s'allunya de la metodologia acadèmica. Existeixen encara plantejaments d'estudi del municipi, no sense un gran èxit de públic en moltes ocasions, que mostren greus deficiències de mètode i tendeixen a veure l'àrea d'estudi com una realitat tancada sobre si mateixa i sense una contextualització adequada en l'àmbit més general. Per tot això, es fa necessari potenciar i donar continuïtat a les jornades i encontres d'investigadors, i alhora intensificar les col·laboracions entre la UIB i els comitès organitzadors d'aquestes. Així mateix, seria molt convenient tornar a celebrar un nou encontre com el que l'IEB propicià el 2009 i interrelacionar els grups i investigadors de les Balears amb els centres d'estudis de les terres de parla catalana. ■

(200 números)

NICOLAS BERJOAN I NICOLAS MARTY. Universitat de Perpinyà-Via Domitia.

ESCRIURE LA HISTÒRIA DE LA CATALUNYA NORD AL SEGLE XXI

La historiografia nord-catalana dels últims vint anys que s'interessa pel període contemporani depèn del context en què s'ha elaborat. Des de 1979 Perpinyà té una universitat, i en aquesta universitat un departament d'història que ha impulsat investigacions de caràcter universitari sobre aquest territori, algunes de les quals s'han publicat durant uns anys a la revista *Domitia*, avui desapareguda.¹ D'una manera més general, des del final del segle XIX amb els llibres de l'arxivist Pierre Vidal, i de manera més evident a partir de final del segle XX, la història erudita local, feta per persones que no són totes investigadors professionals però que sovint tenen una formació acadèmica, i a vegades lligams amb la Universitat de Perpinyà, ha pres un tarannà més científic.² Alhora, les possibilitats de publicació s'han reforçat gràcies a l'activitat d'editorials com El Trabucaire, les Publications de L'Olivier o les Presses universitaires de Perpignan.

Sense que aquesta producció històrica nord-catalana segueixi de molt a prop els ritmes i els interessos sempre renovats de la historiografia més avantguardista, ha donat unes obres notables des de la publicació de l'última síntesi d'història local, la *Nouvelle histoire du Roussillon* editada per Trabucaire el 1999.³ Són obres que tracten sovint sobre temàtiques i moments que interessaven especialment la societat local i que n'han marcat la memòria, com ara les relacions del poble nord-català amb la frontera franco-espanyola i les tragèdies que ha testimoniats aquest país de frontera, al moment de la Retirada per exemple. O bé que s'inscriuen en unes línies d'investigacions que ja tenen antecedents a final del segle XX, i que han fet del cas nord-català un camp fecund de reflexions per als historiadors arreu del món.

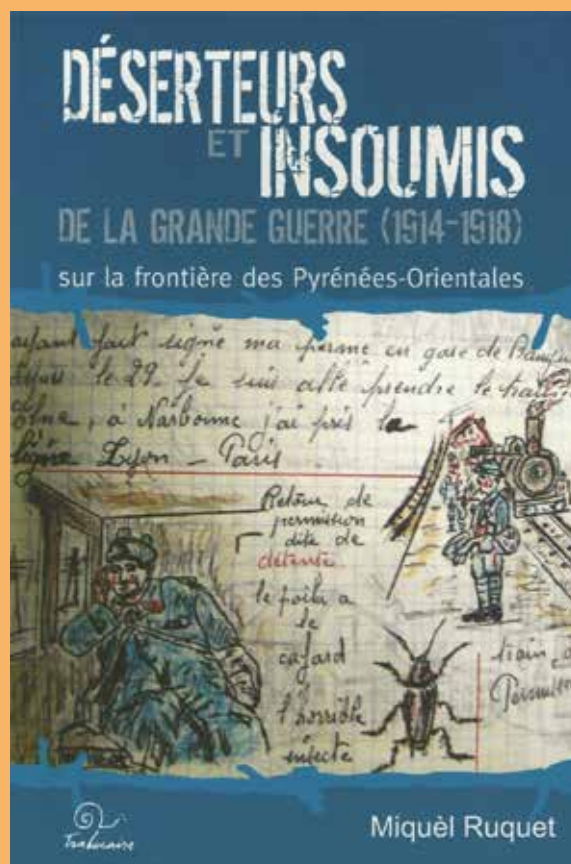
POLÍTICA I POLITITZACIÓ

És el cas de la història política, que continua sent dinàmica, i posa el focus en el moviment republicà abans de la Primera Guerra Mundial en aquesta part del «Midi rouge» francès. En això segueix les passes de Peter McPhee i Michel Brunet, que havien iniciat una controvèrsia clàssica sobre la natura de la politització de les poblacions nord-catalanes a la primera meitat del segle XIX.⁴ La controvèrsia s'ha perllongat al segle XXI amb l'article de Peter McPhee sobre la vida política del municipi de Rodès, al Conflent, a mitjan segle XIX, on confirma la seva idea que les estructures econòmiques i les classes socials tenen un efecte determinant sobre l'evolució política

dels habitants dels pobles nord-catalans en aquest moment de progrés del republicanisme.⁵ En canvi, Michel Brunet, en els seus llibres, segueix dibuixant el retrat d'una societat nord-catalana globalment hostil a l'administració francesa, que utilitza el vocabulari polític modern per amagar les lluites tradicionals de famílies, de clans i de pobles, sense que aquesta jugada tàctica impliqui cap adhesió fonda a les ideologies que prosperen amb el segle.⁶

D'altra banda, i més enllà de les obres de Peter McPhee, la història del republicanisme, en aquesta terra que n'ha estat un baluard des de la meitat del segle XIX, ha seguit despertant l'interès dels investigadors, que han portat l'atenció a temps

Portada del llibre de Miquel Ruquet sobre els desertors i els insubmisos de la Primera Guerra Mundial als pobles fronterers, publicat l'any 2009.

més tardans. En els seus articles, Jérôme Quaretti posa el focus en el moment comunalista de 1870 i 1871, participant d'un interès per aquestes manifestacions del republicanisme més radical que repunta periòdicament, i que no ha afectat només París sinó també ciutats i pobles de la França més «provincial».⁷ Al seu torn, Joseph Ramoneda observa les relacions entre el poder republicà i l'Església des de la proclamació de la III República francesa fins a la llei de separació de l'Església i l'Estat de 1905, enfocant la cultura de l'anticlericalisme local.⁸

LA FRONTERA I L'EXILI

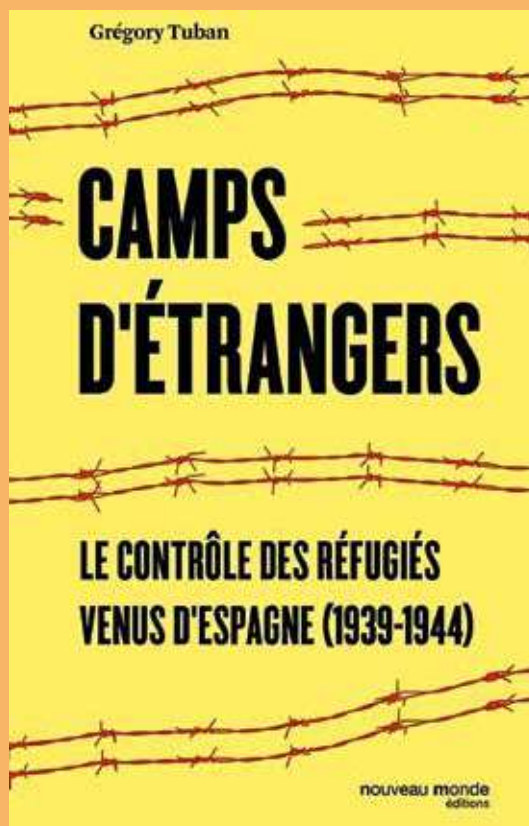
Un altre objecte predilecte dels historiadors de la Catalunya Nord són les relacions del seu poble amb la fronterera dels estats. En un context d'interès renovat entorn de la insubmissió dels soldats durant la Primera Guerra Mundial, però seguint també una tradició historiogràfica pirinenca que havia apuntat com les societats d'aquest espai marginal acceptaven amb poca gana el control dels agents de l'estat, Miquel Ruquet publicà el 2009 un llibre que estudia de manera acurada el refús de l'allistament i de la guerra en els pobles fronterers, i els passos de frontera per tal de defugir-los.⁹ Al seu torn André Balent, autor d'innombrables articles sobre diversos aspectes de la història nord-catalana en el període contemporani, ha estudiat a partir del cas de la família Vigo com les «cases» de la Cerdanya continuen fent viure les relacions entre les dues bandes de la frontera almenys fins a mitjan segle XIX, utilitzant les xarxes familiars transfrontereres per tal de preservar els seus interessos a banda i banda.¹⁰

De la mateixa manera, la Retirada i el tracte donat als exiliats de la Guerra Civil a la Catalunya Nord continuen sent un objecte de preocupació pels historiadors locals, per la importància que han tingut en la història i en la memòria del país, i pel dinamisme de la història dels exilis i de l'internament a l'inici del segle XXI. Sobre aquest tema destaquen les obres de Gregory Tuban, que publica el 2009 un primer llibret sobre el camp disciplinari de Cotlliure, i el 2018 un estudi més general sobre la vigilància dels exiliats espanyols a França entre els anys de la Retirada i la Segona Guerra Mundial.¹¹ Cal esmentar també l'estudi més circumscrit de Tristan Castanier i Palau sobre la maternitat suïssa d'Elna.¹² Tots ells sorgeixen enmig d'una abundant literatura sobre els camps d'internament nord-catalans i especialment sobre el de Ribesaltes, del qual s'ha fet un memorial el 2015. Una institució que ha impulsat, des d'aleshores, la publicació de diversos llibres sobre el tema.

LA IDENTITAT NORD-CATALANA

La qüestió de la identitat nord-catalana, complexa per ser el resultat de la integració d'una part de l'ètnia catalana a l'estat nació francès després de la partició del Tractat dels Pirineus,

Portada d'un estudi de Grégory Tuban sobre la vigilància dels exiliats espanyols a França entre els anys de la retirada republicana i la Segona Guerra Mundial, publicat l'any 2018.

ha estat objecte d'un primer intent d'història amb la publicació de la tesi de Nicolas Berjoan el 2011.¹³ Ha mostrat com la mena de «doble patriotisme» dels nord-catalans, que accepten la seva nacionalitat francesa tot clamant la seva persistent catalanitat, és abans de tot el resultat d'un joc estructural de forces polítiques i socials a banda i banda de la frontera, en què l'estat francès té més pes que les altres.

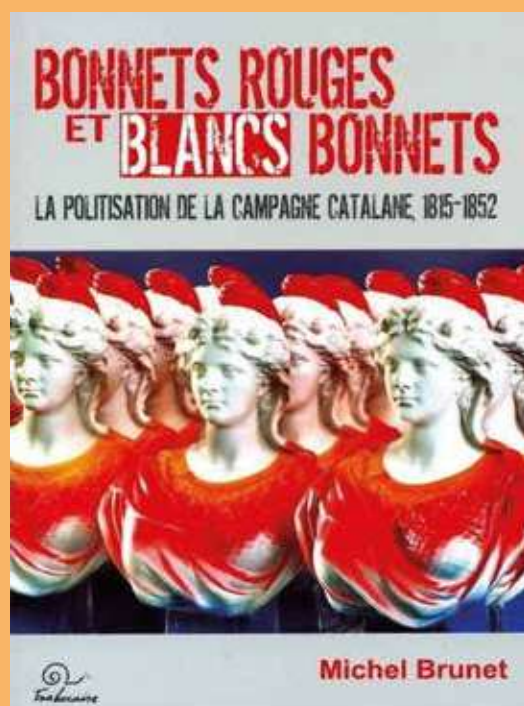
Enfocant més la protecció del patrimoni arquitectònic i cultural nord-català, Marie-Hélène Sangla ha ensenyat com el seu inventari, en el marc de l'inventari del patrimoni nacional francès a l'inici del segle XIX, va estimular la reflexió sobre una identitat «rossellonesa» particular, que s'il·lustraria tant en els monuments romànics com en la llengua del país.¹⁴ Això impulsà, la primera meitat del segle XX, una arquitectura regionalista, que ha estudiat l'historiador de l'art Esteban Castaner Muñoz.¹⁵

LA CIUTAT I LA GENT

S'ha dut a terme també un treball significatiu sobre la demografia nord-catalana. Un article de síntesi de Nicolas Marty,

(200 números)

Portada del llibre de Michel Brunet, sobre la politització de les poblacions nord-catalanes a la primera meitat del segle XIX, publicat l'any 2009.

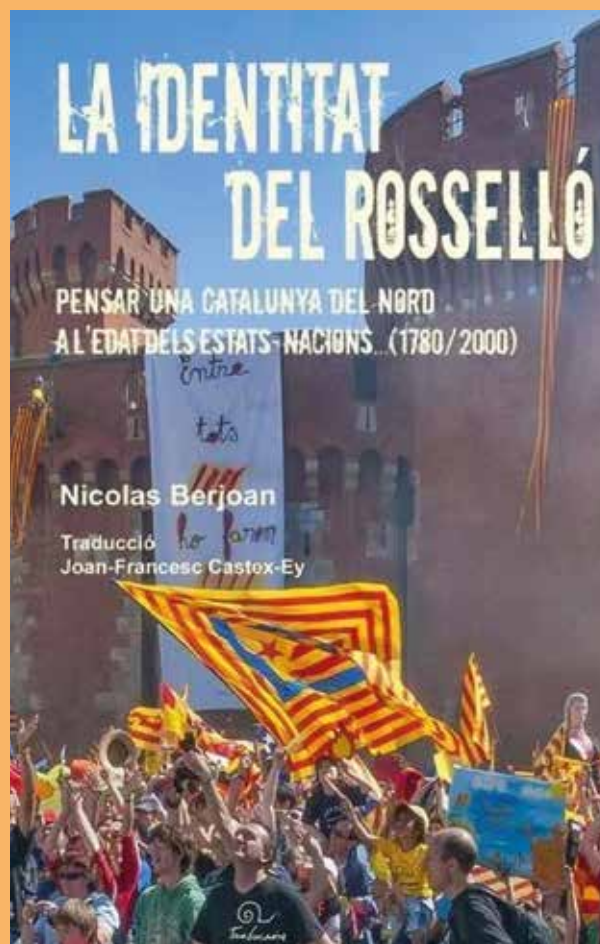
publicat el 2024, permet comprendre les dinàmiques demogràfiques del país des de finals del segle XVIII.¹⁶ Perpinyà, capital del departament dels Pirineus Orientals des de 1790, ha estat, sense cap sorpresa, un dels punts d'estudi més treballats. Entre les nombroses publicacions recents sobre la història de la ciutat destaquen dues obres. La primera, el llibre *Perpinyà, una i plural*, publicat l'any 2004 sota la direcció de l'arxivista municipal Michelle Pernelle Ros i l'historiador Ramon Sala, multiplica les perspectives d'historiadors i erudits locals sobre diversos aspectes de la història de la ciutat.¹⁷ Posteriorment es va elaborar una gran síntesi, en un sentit estrictament universitari, sota la responsabilitat de Patrice Pujade, que es concretà en una *Nova història de Perpinyà*, publicada el 2022. Els quatre capítols d'història contemporània permeten entendre, dins d'un marc cronològic, les principals evolucions de la ciutat en funció de les dinàmiques diverses de l'estat francès, però també de les especificitats pròpies d'aquesta ciutat catalana de frontera, des de la Revolució Francesa de 1789 fins a l'elecció de Louis Aliot, membre eminent del partit francès d'extrema dreta, Rassemblement National, el 2020.¹⁸ Si bé no s'ha publicat cap història notable d'una altra ciutat o poble dels Pirineus Orientals, el significatiu treball col·lectiu dut a terme en el marc del *Nou diccionari de biografies rosselloneses*, sota la direcció de Gérard Bonet, doctor en història i periodis-

ta, recull les biografies de les principals figures de la història nord-catalana. Aquesta obra integra un conjunt de trajectòries individuals que permeten aportar nombrosos elements nous a la història local.¹⁹

HISTÒRIA DE L'ECONOMIA NORD-CATALANA

Aquest diccionari ofereix, a més, nombroses indicacions sobre empresaris i constitueix una destacada aportació a la història econòmica de la Catalunya del Nord. S'hi han inclòs moltes biografies d'empresaris, alguns d'ells molt coneguts, com els Bardou en el sector del paper de fumar, i d'altres menys famosos, com els Chefdebien en la indústria química i dels materials de construcció. La monografia empresarial més significativa va ser la que Gérard Bonet va dedicar al diari i a la impremta *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*, des de la seva creació el 1846 fins a la dècada del 1950, una obra en la intersecció de la història econòmica, cultural i social.²⁰

Portada del llibre de Nicolas Berjoan sobre la identitat nord catalana, publicat en versió catalana l'any 2017.

En un sentit més global, Nicolas Marty ha examinat la perspectiva a llarg termini i la trajectòria general de l'economia de la Catalunya del Nord, que ha evolucionat des de l'obertura al mercat a través de l'especialització vitivinícola i hortofructícola i el dinamisme de certes petites indústries fins a un món marcat pel turisme i un sistema de captació de rendes que inhibeix el dinamisme econòmic.²¹ També s'han publicat diversos treballs sobre la història econòmica del complex període de les guerres mundials, amb especial atenció al sec-

tor miner i al tema de la depuració econòmica després de la Segona Guerra Mundial.²² Finalment, cal destacar nombrosos treballs d'història social de l'economia realitzats per estudiants de màster i de doctorat de la Universitat de Perpinyà des dels anys 2010. Entre ells destaca el d'Adrien Barrère, que ha fet la història dels traguers de Fontpedrosa, una petita comunitat de l'Alt Conflent, que és emblemàtic d'aquesta metodologia promoguda pel departament d'història de la Universitat de Perpinyà.²³ ■

Nota

1. Paul CARMIGNANI; Jean, SAGNES, *L'université de Perpignan. L'une des plus anciennes universités d'Europe*, Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2013.
2. Nicolas BERJOAN, *L'identité du Roussillon. Penser un pays catalan à l'âge des nations (1780-2000)*, Perpinyà: Trabucaire, 2011, amb traducció en català a la mateixa editorial el 2017.
3. Jean SAGNES, *Nouvelle histoire du Roussillon*, Perpinyà: Trabucaire, 1999.
4. Peter MCPHEE, *Les Semailles de la République dans les Pyrénées-Orientales 1846-1852. Classes sociales, culture et politique*. Perpinyà: Publications de l'Olivier, 1995 (1977); Michel BRUNET, *Le Roussillon: une société contre l'État, 1780-1820*. Perpinyà: Trabucaire, 1990 (1986). Per a una presentació d'aquest debat, vegeu Aymat CATAFAU; Nicolas BERJOAN; Alain AYATS (dir.), *Parcours croisés de deux historiens modernistes du Roussillon, Alicia Marcet i Juoncosa, Michel Brunet*. Perpinyà: Trabucaire, 2021.
5. Peter MCPHEE, «Riches et pauvres, royalistes et républicains à Rodès (1789-1851)», en Olivier PASSARIUS; Aymat CATAFAU; Michel MARTZLUFF (dir.), *Archéologie d'une montagne brûlée. Massif de Rodès, Pyrénées-Orientales*. Perpinyà: Trabucaire, 2009, p.431-452.
6. Michel BRUNET, *Bonnets rouges et blancs bonnets. La politisation de la campagne catalane, 1815-1852*. Perpinyà: Trabucaire, 2009.
7. Jérôme QUARETTI, «Le Roussillon, journal royaliste, et la Commune», en Gilbert LARGUIER; Jérôme QUARETTI (dir.), *La Commune de 1871: utopie ou modernité?*. Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2000, p.223-240; «L'espace d'un instant? Le mouvement communaliste et la province rurale en 1870-1871», en Christiane CARLUT; Jean-Marie FAVIÈRE; Jérôme QUARETTI (dir.), *La Commune en acte. Nouvelles approches historiques de la commune de Paris. 1871*. Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2025, p. 37-64.
8. Joseph RAMONEDA, *La République concordataire et ses curés dans les Pyrénées-Orientales (1870-1905)*. Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2011.
9. Miquèl RUQUET, *Déserteurs et insoumis de la Grande Guerre (1914-1918) sur la frontière des Pyrénées-Orientales*. Perpinyà: Trabucaire, 2009.
10. André BALENT, *La Cerdagne du XVIIIe au XIXe siècle: La famille Vigo. Casa-frontières-pouvoir*. Perpinyà: Trabucaire, 2003.

11. Grégory TUBAN, *Les séquestrés de Collioure. Un camp disciplinaire au château royal en 1939*. Perpinyà: Mare Nostrum, 2003; *Camps d'étrangers. Le contrôle des réfugiés venus d'Espagne*. Paris: Nouveau Monde, 2018.
12. Tristan CASTANIER I PALAU, *Femmes en exil, mères des camps. Elisabeth Eidenbenz et la maternité suisse d'Elne (1939-1944)*. Perpinyà: Trabucaire, 2008.
13. Nicolas BERJOAN, *L'identité du Roussillon...*, op. cit.
14. Marie-Hélène SANGLA, *L'invention d'une Méditerranée, patrimoine, création, identité en Roussillon de la fin du XVIIIe siècle à l'entre-deux-guerres*. Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2016.
15. Esteban CASTANER MUÑOZ, *Modernité et identité dans l'urbanisme et dans l'architecture de Perpignan (1848-1939)*. Perpinyà: Trabucaire, 2014.
16. Nicolas MARTY, «Poblament i despoblament a la Catalunya del Nord, segles XIX i XX: un estat de la qüestió», *Estudis d'Història Agrària*, 36 (desembre 2024), p. 87-124.
17. Raymond SALA; Michelle Ros (dir.), *Perpignan une et plurielle*. Canet de Rosselló: Trabucaire, 2004, 1084 p.
18. Patrice POUJADE (dir.), *Nouvelle histoire de Perpignan*. Perpinyà: Trabucaire, 2022, 550 p.
19. Gérard BONET (dir.), *Nouveau dictionnaire de biographies roussillonnaises, 1789-2011*. Pesillà de la Ribera: Publications de l'Olivier, 2011-2023, 4 volums.
20. Gérard BONET, *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales: un siècle d'histoire d'un quotidien, 1846-1950*. Perpinyà: Publications de l'Olivier, 2004, 764 p.
21. Nicolas MARTY, «Une désindustrialisation perpétuelle? Comment (ré)évaluer le cas du Languedoc-Roussillon?», *Rives méditerranéennes*, 46 (2013), p. 63-80.
22. Nicolas MARTY, «Les mines de fer des Pyrénées de 1939 à 1946, un secteur au cœur de l'économie dirigée», en Hervé JOLY (dir.), *Les Comités d'Organisation et l'économie dirigée du régime de Vichy*. Caen: Mémorial de Caen, 2004, p.149-162; Patricia BOYER; Nicolas MARTY, «L'épuration des entreprises en Languedoc-Roussillon: enjeux, organisation, demande sociale», en Marc BERGÈRE (dir.), *L'épuration économique à la Libération*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2008, p.103-123.
23. Adrien BARRÈRE, *En charrette et à dos de mule: une histoire du transport terrestre pyrénéen de la fin du XVIIIe siècle au début du XXe siècle*. Paris: Ithaka, 2025.

(patrimoni)

CARLOS MORUNO. Institut Ramon Muntaner.

EL PATRIMONI DE 'PLECS'. 200 NÚMEROS, 200 HISTÒRIES

Reduir a valors numèrics quaranta anys de trajectòria no fa justícia a l'impacte que ha generat *Plecs d'Història Local* al nostre territori, tot i que permet copsar de forma visual la riquesa de la revista i alguns dels seus trets d'identitat.

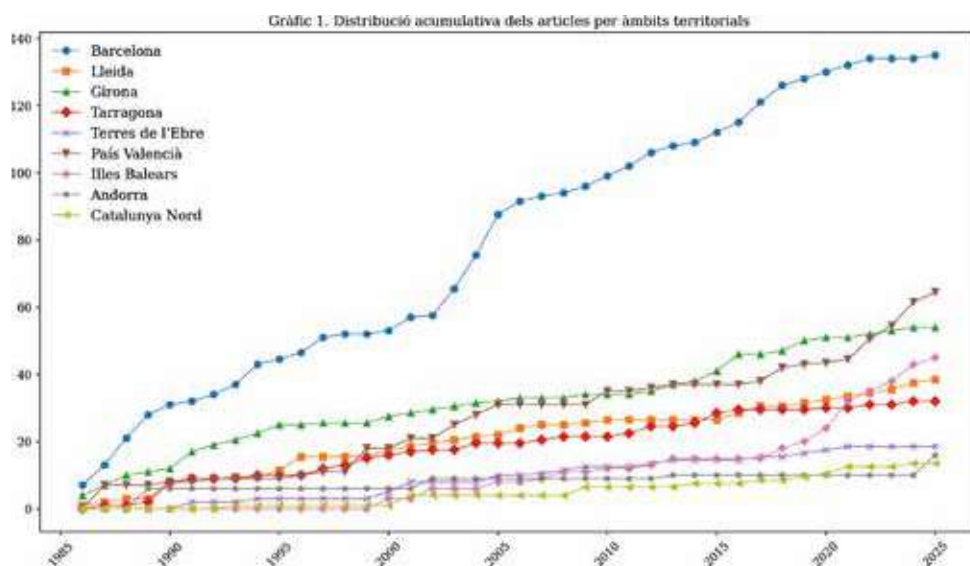
Aquest article analitza l'evolució dels *Plecs* a través de dos eixos: la representativitat territorial i la diversitat temàtica dels 732 articles publicats en aquests 200 números. El seu estudi, mitjançant dos gràfics, permet copsar les diverses etapes de la línia editorial de *Plecs*, així com els canvis en l'estructura. Més enllà dels motius que assenyalen més endavant, els criteris emprats a l'hora d'establir la divisió territorial i temàtica pretenen donar continuïtat als paràmetres establerts per Josep Maria Pons Altés en el seu article del número 150, quan va analitzar, justament, l'origen territorial i temàtic dels articles publicats fins aquell moment.

El primer gràfic mostra l'acumulació d'articles segons l'àmbit territorial. Abans d'entrar a analitzar les dades, cal assenyalar que hem decidit obviar la categoria d'àmbit general, que engloba els articles sense un àmbit territorial definit o que tractaven el conjunt de Catalunya, i que sumen una xifra de 314 referències. Incloure aquesta dada, tan allunyada de la resta, dificultava la presentació i l'apreciació del conjunt de categories. Aquest és el motiu pel qual hem decidit no incloure aquesta categoria al gràfic, tot i representar el 43 % sobre el total. Entre la resta dels nou àmbits representats, Barcelona concen-

tra una proporció destacada: 134 articles acumulats, que equivalen aproximadament al 18,5 % del total. Per darrere se situen el País Valencià (65 articles, al voltant del 9 %), Girona (54 articles, prop d'un 7,5 % del total), les Illes Balears (45 articles, 6 %) i Lleida (38 articles, un 5,3 %). Tarragona (32 articles), les Terres de l'Ebre (19) i la Catalunya Nord (13) presenten xifres més modestes, cadascuna de les quals suposa entre el 2 % i el 4 % del total. Les dades suggereixen que aquests territoris no han estat objecte d'un flux continuat de publicacions, sinó que han proporcionat aportacions puntuals o concentrades en períodes concrets.

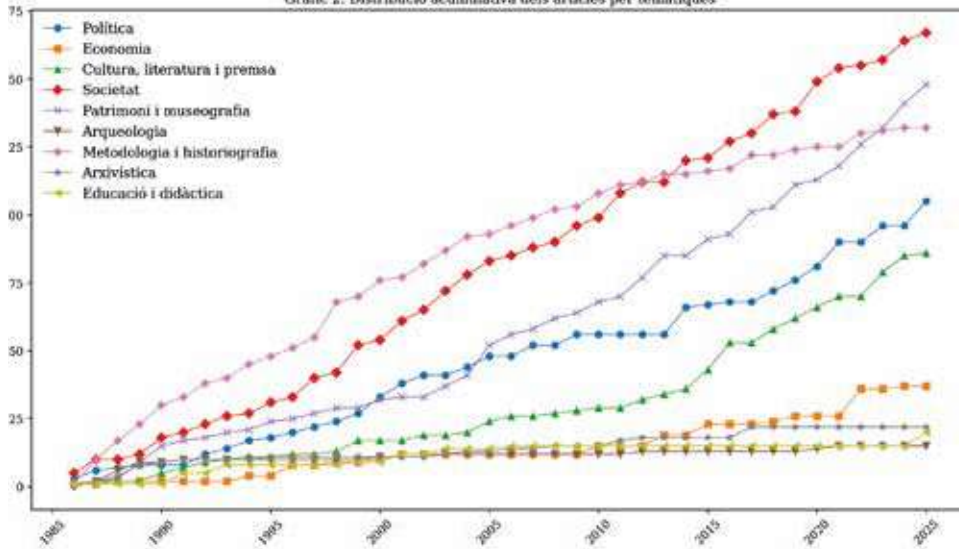
Amb relació a l'evolució durant els darrers anys, destaca el creixement del País Valencià i les Illes Balears, que reflecteix una major sensibilitat per incloure articles relatius a aquests territoris en cadascun dels números publicats, un fenomen que es va començar a consolidar a partir de 2017. Entre 2017 i 2025, els articles situats al País Valencià han augmentat aproximadament un 70 %, mentre que per a les Illes Balears aquest increment resulta del 200 %: s'ha passat de 15 articles publicats fins al 2017 a un total acumulat de 45 el 2025. També es poden observar alguns creixements sobtats, que s'expliquen per la publicació de números dedicats a un únic territori. Els casos més evidents són els d'Andorra l'any 1989, arran de la publicació del número 21 (*Aproximació a la història d'Andorra*), i el 2024, motivat pel número 196 (*Andorra a l'època contemporània: unes valls en constant transformació*). També s'observa amb el País Valencià l'any 1999, quan es va publicar el número 79, titulat *L'Estat centralista en la societat valenciana del segle XIX*, i més recentment en el cas de les Illes Balears, amb el número 183 (2021): *El turisme cultural a les Illes Balears en el temps present*.

El segon gràfic mostra la distribució acumulativa de continguts per àmbits temàtics i permet visualitzar-ne l'evolució. Abans d'entrar en les xifres, convé aclarir com s'han definit aquests àmbits. Política inclou no tan sols els

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 2. Distribució acumulativa dels articles per temàtiques

Font: Elaboració pròpia

estudis sobre institucions i vida política, sinó també els articles d'història militar i memòria històrica. Economia reuneix articles dedicats a qüestions productives i aspectes al nostre entendre relacionats, com ara vies de comunicació i articulació del territori. Cultura, literatura i premsa agrupa els articles etnològics o vinculats a les tradicions populars, la producció cultural, l'escriptura, la crítica literària o la premsa, que s'han inclòs en aquest àmbit independentment del contingut.

La categoria de societat abasta recerques sobre sociabilitat en sentit ampli, incloent-hi l'associacionisme, la demografia i les migracions. Finalment, la secció de metodologia i historiografia recull treballs de reflexió teòrica, anàlisi de pràctiques de recerca i balanços historiogràfics, sempre que no resultin atribuïbles a cap dels altres àmbits temàtics.

Si observem les dades, destaca la categoria de societat, amb 167 articles publicats, és a dir, el 23 % del total. Aquesta dada indica que l'àmbit social ha estat un eix vertebrador de *Plecs*, amb un ritme de creixement constant i sostingut durant gairebé tot el període. En segon lloc se situa patrimoni i museografia, amb 148 articles (20,2 %). En aquest cas, es pot observar un increment del pes proporcional d'aquests articles a partir del 2007, quan es consolida la secció de patrimoni. Així, si fins al 2007 s'havien publicat 58 articles d'aquest àmbit, la xifra es multiplica pràcticament per tres durant la segona etapa de la revista, fins a assolir els 148 articles publicats l'any 2025. Segueix metodologia i historiografia, amb 132 articles (18 %). Convé assenyalar que els articles de metodologia i historiografia es concentren durant la primera etapa de *Plecs*, coincidint amb la configuració i consolidació de la història local

al nostre territori, quan era necessari definir marcs teòrics, revisar trajectòries historiogràfiques i establir criteris de treball. Aquest procés va generar una producció abundant de reflexió metodològica i historiogràfica, que permet explicar que el 70 % de tots els articles relatius a aquest àmbit es concentren entre els anys 1986 i 2005.

Pel que fa a política (105 articles, un 14,3 %), presenta un patró regular i ascendent que mostra la importància d'aquest àmbit temàtic al llarg de tota la història de *Plecs*. La categoria de cultura, literatura i art, amb 86 articles (un 12 %), ocupa una posició intermèdia i manté

també un creixement estable al llarg dels anys. És una temàtica transversal que sovint connecta amb altres categories, cosa que explica el seu increment pausat però continu. Economia (37 articles, un 5 %), en canvi, experimenta un creixement més moderat i irregular, amb períodes llargs de poca presència que es compaginen amb números monogràfics relatius a aquesta temàtica. Arxivística (22 articles, un 3 %), didàctica i educació (20 articles, un 2,7 %) i arqueologia (15 articles, un 2 %) es mantenen com àrees temàtiques molt minoritàries amb una presència escassa, especialment durant els darrers anys de la revista, amb aportacions puntuals.

Per últim, i encara que no es reculli als gràfics, hem comptabilitzat un total de 1.477 ressenyes publicades a *Plecs*, excloent la secció de «Tria de novetats». Tot i que la seva distribució resulta força equitativa al llarg dels anys, hem identificat un major volum durant la primera etapa de *Plecs*, amb el 1995 com l'any en què es registrà un major nombre de ressenyes (96). L'any 2000 ja s'havien publicat 755 ressenyes, que suposen una mica més de la meitat del total de ressenyes publicades fins a l'actualitat.

En conclusió, l'estudi de les temàtiques i de la representativitat territorial de *Plecs* permet analitzar alguns dels trets més característics de la revista, així com la seva evolució al llarg dels anys. Les asimetries que s'hi observen responen sovint a l'evolució de la historiografia local al nostre territori i, en termes generals, les dades analitzades reflecteixen una coherència editorial que ha garantit que *Plecs* hagi esdevingut la publicació de trobada, debat i difusió de referència de la recerca local als Països Catalans. ■

(ressenyes)

Carlos MORUNO MOYANO;
Sergi TELLA PÀMIES (ed.)
**Espais de confluència Noves
mirades als estudis locals**
Actes del I Congrés de Joves
Investigadors en Estudis Locals (JIEL)

Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i
Virgili, 2025. 242 p.

El volum *Espais de confluència. Noves mirades als estudis locals* recull les aportacions presentades al primer Congrés de Joves Investigadors en Estudis Locals (JIEL), celebrat l'any 2024, i ofereix una panoràmica representativa de l'estat actual de la recerca jove en aquest àmbit. El llibre s'obre amb dos textos introductoris («Els estudis locals: tradició potent i recerca jove» i «Els estudis locals. Horitzons i perspectives de futur») que situen els estudis locals en una doble coordenada: la continuïtat d'una tradició consolidada i la necessitat de renovar enfocaments, escales d'anàlisi i perspectives metodològiques. Aquests capítols aporten un marc contextual clar i una reflexió pertinent sobre els reptes presents i futurs d'aquest camp.

L'obra s'estructura en cinc blocs temàtics que apleguen un total de vint-i-vuit comunicacions procedents de disciplines, cronologies i metodologies diverses. Aquesta pluralitat constitueix un dels principals valors del volum, ja que permet oferir una visió transversal dels estudis locals, tot i evidenciar algunes de les limitacions inherents al format d'actes de congrés.

El primer bloc, dedicat a les activitats i xarxes econòmiques, analitza les dinàmiques productives i laborals des de l'àmbit local en diferents períodes històrics. Destaquen l'estudi d'Antoni Ginot-Julà sobre l'activitat pesquera a la Selva entre els segles XIV i XVI, la recerca d'Adrià Velasco Peraire sobre el sector de la construcció al Sarrià antic durant la segona meitat del segle XIX, i el treball de Ricard Rosich Algelich sobre la vida quotidiana i els equipaments del barri obrer de la SEAT durant el franquisme.

El segon bloc, centrat en la salut pública, l'assistència i l'atenció social, aborda problemàtiques contemporànies amb una clara projecció social. S'hi poden destacar l'estudi de Paula Hernández Cisneros sobre la comprensió dels informes mèdics a la Part Alta de Tarragona, la recerca de Marcelo Barrera i Katherine Sofia Meneses Jiménez sobre els itineraris terapèutics de persones migrants amb esquistosomiasi a Catalunya, i també l'aportació de Núria Gallart sobre la continuïtat assistencial, i la de Marc Verdés i Oliva sobre les estratègies econòmiques de l'hostaleria barcelonina durant la pandèmia de covid-19.

El tercer bloc, dedicat a identitats i gènere, se centra en la construcció de relats identitaris i en la visibilització de col·lectius sovint poc presents en la historiografia local. Destaquen les aportacions d'Eloi Boix Català sobre el conflicte lingüístic a la València de la Transició, de Marta Rallo Arnau sobre dones joves en contextos de nova ruralitat a Ponent, i de Narcís Tena Sales sobre les dones afusellades a la província de Castelló.

El quart bloc, dedicat a la política, els moviments socials i l'associacionisme, posa en relleu la centralitat de l'escala local per a l'estudi de la cultura política contemporània, amb treballs com el de Mireia Oncins da Mota Barbosa sobre el cooperativisme agrari al Camp de Tarragona, o el de Max Van Kreveld Brufau i Adrián Zarco Santiveri sobre la reconstrucció de l'anarcosindicalisme a les terres de Ponent durant la Transició.

Finalment, el bloc de patrimoni i memòria, el més extens del volum, integra aportacions d'arqueologia, història del poblament i patrimoni material i immaterial. Destaquen l'estudi de Sònia Salvia sobre l'Ager Dertosanus en època tardoantiga, el de Martí Vilamajor i Guillem Alcolea sobre el jaciment de Madīna Balaghī, i també l'aportació d'Alma Rivas sobre les promotores femenines en la creació artística a la Mallorca medieval. Aquest bloc es completa amb treballs com l'estudi de Joan Rovira i Miró sobre l'evolució dels cognoms a la Sénia a partir de registres notariais del segle XVI.

En conjunt, *Espais de confluència* posa de manifest el dinamisme d'una nova generació d'investigadors i investigadores que aposta per enfocaments interdisciplinaris i per l'anàlisi del territori com a categoria central de la recerca. Malgrat les limitacions pròpies del format d'actes de congrés, el volum constitueix una aportació rellevant als estudis locals i confirma la vigència d'aquest camp com a espai de reflexió acadèmica, d'innovació metodològica i de diàleg amb les problemàtiques socials contemporànies.

SARA UBACH BALAGUÉ. Doctoranda en història medieval (UdL) i arqueòloga

Ramon ARNABAT MATA
Carme Romeu Torres:
mestra i republicana

Llorenç del Penedès: Sic\Art Edicions, 2025.

Ramon Arnabat ofereix una acurada i documentada biografia de Carme Romeu Torres (1895-1983), mestra i inspectora d'ensenyament que va viure i es va veure implicada plenament en els grans esdeveniments polítics i socials del segle xx espanyol. Amb una mirada propera però rigorosa, l'autor reconstrueix els anys centrals de la seva vida, que Romeu va dedicar a la vocació pedagògica i a la implicació política, vinculada al republicanisme d'esquerres. El resultat és un retrat detallat d'una dona compromesa amb un model d'escola laica, unificada i transformadora.

Tot i que se centra en els anys de plenitud vital i professional, i deixa en segon pla les etapes inicials i finals de la seva trajectòria, l'obra destaca per la seva estructura cronològica i descriptiva, que lliga amb habilitat la biografia de Romeu amb els grans canvis del seu temps. L'autor mostra com l'experiència vital de la biografiada reflecteix el projecte educatiu republicà i el truncament que van significar la Guerra Civil i la repressió franquista. És especialment interessant l'apartat dedicat al consell de guerra i la depuració que Carme Romeu va patir després de 1939, reconstruït principalment a partir dels sumaris, on es posen de manifest gairebé totes les dinàmiques que van marcar la seva vida fins llavors.

Un dels grans encerts del llibre és la riquesa documental. Arnabat combina fonts orals, escrites i gràfiques per construir la seva anàlisi amb gran detall. A més, el volum incorpora nombroses reproduccions de documents originals (alguns de fons privats i inèdits) que aporten un valor afegit tant a l'historiador com al lector interessat. Aquesta cura per les fonts culmina, amb gran encert, en un annex final amb el facsímil sobre l'escola unificada defensada per Carme Romeu.

Tot plegat fa d'aquesta biografia no només un homenatge a una mestra republicana poc coneguda, sinó també un valuós exercici de memòria històrica i de recuperació del patrimoni pedagògic.

SERGI TELLA PÀMIES. Professor substitut de la Universitat de Lleida

Antonieta JARNE MÒDOL
Pioneres i singulars.
Les comarques de Lleida a través de 600 dones

Lleida: Pagès Editors, 2025.

Aquest treball constitueix un repertori biogràfic de sis-centes dones vinculades al territori de Ponent, amb predomini de les figures dels segles XIX i XX. La selecció inclou tant dones originàries de les comarques lleidatanes i de la Franja com d'altres que hi van desenvolupar una trajectòria vital o professional rellevant. S'estructura amb el format d'un diccionari enciclopèdic, amb entrades ordenades alfabèticament. El plantejament analític s'organitza a partir de tres eixos principals: 1) dones rellevants en el desenvolupament econòmic, cultural i social del territori; 2) víctimes de la repressió política i de l'exili, i 3) dones amb trajectòries singulars en àmbits com l'esport, les arts o altres disciplines.

L'estudi se centra en la quotidianitat i el context immediat de cada biografiada. La majoria d'aquestes dones van desenvolupar les seves activitats en espais públics o de caràcter social, i no únicament en l'àmbit domèstic o familiar. A més, la professionalització progressiva de les tasques de cures, com les vinculades als sectors sanitari i educatiu, en va facilitar la incorporació al mercat laboral i a l'esfera pública.

L'obra es concep com un estudi de caràcter feminista i amb perspectiva de gènere, tot i que aborda de manera limitada la interseccionalitat amb la categoria de classe. En canvi, cal destacar que l'autora utilitza el plural per referir-se a les «presències femenines», una opció que representa les múltiples realitats que conformen l'experiència femenina i s'inscriu en el discurs feminista que reconeix que cada dona parteix d'una condició diferent i diversa, de manera que permet una inclusió matisada i singularitzada. *Pioneres i singulars* ofereix una eina valuosa per a futures investigacions en clau social, de gènere i local, gràcies al ric corpus biogràfic i a la metodologia que proposa. Aquests elements permeten una anàlisi sistematitzada del paper plural de les dones en la construcció de la història de les terres de Ponent: una pluralitat heterogènia en les trajectòries i experiències que, metodològicament, esdevé coherent i compartida, el *melting pot* a què fa referència l'autora.

NEUS ANGLÈS I BORRÀS. ISOCAC-URV

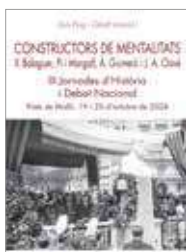
(tria de novetats)

RAMON SICART **Amadeu Sicart Nin.** **Articles (1930-1937) i** **repressió (1939-1951)**

Llorenç del Penedès: SicArt
Edicions, 2025. 279 p., 18 €.

Aquest llibre recull i contextualitza els articles periodístics que Amadeu Sicart Nin va publicar entre 1930 i 1937 en diferents capçaleres del Baix Penedès i de tot Catalunya. A través d'aquestes cròniques, es mostra la vida política, social i cultural de Llorenç del Penedès durant la Segona República i els anys previs a la Guerra Civil: l'activitat de la Cooperativa, moviments socials com el rabassaire, esdeveniments locals i festius, i també les transformacions que van marcar aquella època. L'obra incorpora igualment dades biogràfiques de l'autor i la documentació relativa a la seva detenció, judici, empresonament i desterrament després del conflicte. Així contribueix a preservar la memòria local i a oferir una visió rigorosa d'un període clau per al municipi i la comarca.

Lluís PUIG I GORDI (coord.) **Constructors de** **mentalitats** **III Jornades d'Història i** **Debat Nacional**

Catarroja: Afers, 2025. 115 p.,
17 €

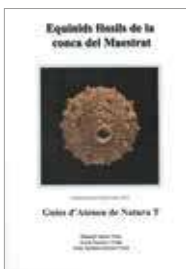
Aquest volum reuneix els textos de les ponències i comunicacions presentades en la tercera edició de les Jornades d'Història i Debat Nacional (2024), organitzades anualment des de la Casa Macià. S'hi examinen figures destacades en la configuració del pensament polític i cultural català: Víctor Balaguer, Francesc Pi i Margall, Josep Anselm Clavé, Àngel Guimerà i Martí Vilanova, a partir de les aportacions de Manuel Pérez Nespereira, Jaume Montés, Josep-Lluís Carod-Rovira, Lluís Duran, i Ingrid i Jordi Vilanova. El llibre consolida un projecte editorial vinculat a la xarxa de centres d'estudis dels Països Catalans i referma el compromís de les jornades amb la recerca, la difusió del patrimoni cultural i la preservació de la memòria històrica.

Jordi CASANOVAS (coord.) **Els oficis de** **la construcció nàutica** **a Vilassar de Mar**

Vilassar de Mar: Centre d'Estudis
Vilassarencs, 2025. 124 p., 10 €.

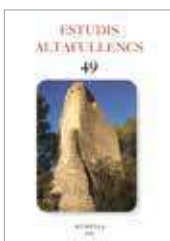
Aquest volum recull la monografia dedicada als oficis vinculats a la construcció nàutica a Vilassar de Mar, posant en relleu l'herència dels constructors navals: mestres d'aixa, fusters de ribera, calafats, corders, teixidors de vela i altres especialistes. A través d'arxius, registres genealògics i documentació històrica, reconstrueix la trajectòria d'un ofici clau des del segle XVIII fins al XX, recollint famílies, nissagues i 159 professionals identificats. S'hi analitza també la transició tècnica, de la fusta als nous materials, i l'impacte social i econòmic en la vila i la comarca. És una obra que contribueix a preservar i reconèixer un patrimoni local essencial, sovint oblidat.

Manuel SAURA; Enric **FORNER; Juan A. GARCÍA** **Equínids fòssils de** **la conca del Maestrat**

Castelló: Ateneu de Natura, 2025.
197 p., 18 €.

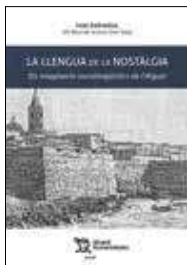
La nova guia de l'Ateneu de Natura T té com a objectiu facilitar la identificació dels equínids fòssils presents a la conca sedimentària del Maestrat. Explica les dificultats de classificar restes paleontològiques, sovint incompletes o mal conservades, i destaca la importància d'identificar els caràcters diagnòstics que permeten situar els exemplars dins d'un gènere o espècie. El llibre ofereix pautes tant per a persones iniciades com per a qui s'hi acosta per primera vegada, i també inclou un glossari per familiaritzar-se amb la terminologia. També es remarca la necessitat d'associar cada fòssil al seu context estratigràfic i al lloc exacte on ha estat trobat, ja que l'edat és un element essencial per al valor científic. La guia busca contribuir a un registre més complet dels equínids al Maestrat i fomentar un estudi rigorós del patrimoni fòssilífer local.

Estudis Altafullencs, **núm. 49**

Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2025. 224 p., 18 €.

El número 49 de la revista del Centre d'Estudis d'Altafulla recopila una quinzena d'articles dedicats a la història, la cultura, el patrimoni i la vida social del municipi d'Altafulla i del Baix Gaià. Entre els temes tractats hi ha l'anàlisi d'un llibre de nòtules del segle XIV, l'evolució de l'arxiu municipal, l'organització comunal abans de la Nova Planta, la trajectòria d'oficis i famílies del mar, i la transformació del barri marítim. Altres contribucions tracten la història local durant el franquisme, estudis de la platja, records i biografies, a més de recensions bibliogràfiques i textos memorialístics. Aquesta edició reforça la tradició d'investigació i conservació de la memòria col·lectiva local iniciada el 1977.

Ivan SOLIVELLAS
La llengua de la nostàlgia
Els imaginaris sociolingüístics de l'Alguer

València: Tirant Humanidades,
 2025. 177 p., 17,95 €.

Aquest estudi analitza les creences i percepcions socialment compartides sobre les llengües que configuren l'imaginari de la societat de l'Alguer, fent un èmfasi especial en la varietat algueresa del català i l'italià. Examina com aquestes llengües es perceben en la pràctica social, la relació entre llengua i identitat i les actituds envers els models lingüístics, en el context d'una de les varietats més singulars de la catalanofonia. El llibre ofereix una mirada sociolingüística rigorosa sobre les dinàmiques de llengua, identitat i memòria col·lectiva a l'Alguer, contribuint a la comprensió de les tensions i convivències lingüístiques en una comunitat històricament bilingüe.

Ponències, núm. 29

Granollers: Centre d'Estudis de
 Granollers, 2025. 189 p., 15 €

El número 29 de la revista del Centre d'Estudis de Granollers recull les ponències i comunicacions presentades durant el darrer curs. Entre els temes tractats hi ha l'anàlisi de la distribució de plantes al Montseny, l'estudi del context militar i polític de l'assalt carlí de 1875 a Granollers, la crònica de l'esclat artístic i cultural de la ciutat als anys setanta (amb esdeveniments com concursos d'art, homenatges i concerts) i l'examen de l'independentisme revolucionari al Vallès Oriental entre 1992 i 2012. A més, s'hi inclouen articles sobre la història d'entitats musicals, biografies locals, la tradició dels Pastorets a Santa Eulàlia de Ronçana i els quaranta anys de la Festa Major de Granollers. Aquesta edició continua la tasca de documentar i difondre la història, la cultura i el patrimoni del territori.

Conflictes bèl·lics al Pirineu
21 Trobades Culturals Pirinenques

Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2025. 380 p., 15 €.

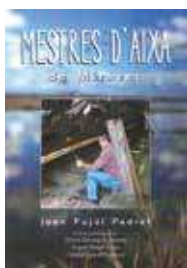
Aquest volum recull les actes de les 21es Trobades Culturals Pirinenques (2024) i ofereix una panoràmica multidisciplinària sobre els conflictes bèl·lics al Pirineu i la seva incidència en la història, la memòria i el paisatge de les comunitats pirinenques. Les contribucions tracten diverses èpoques i conflictes, des de guerres medievals i carlines fins a la Guerra Civil i les fugues transpirinenques durant la Segona Guerra Mundial, posant una atenció especial en la interconnexió entre identitat local, fronteres, exili, resistència i patrimoni cultural. A més, el llibre reivindica la col·laboració entre centres d'estudis i la transversalitat de la recerca com a eines per entendre les transformacions del territori i preservar la memòria col·lectiva del Pirineu.

Antoni JANER
Memòria d'una amnèsia
La història amagada del franquisme a les Illes Balears

Palma de Mallorca: Nova Editorial Moll, 2025. 479 p., 40 €.

Aquest llibre és una selecció de 75 reportatges (revisats, reordenats i acompanyats d'imatges simbòliques) que reconstrueixen la Guerra Civil, la repressió franquista i les seves seqüeles a les Illes Balears. A través de la memòria d'empenyoraments, afusellaments i fosses comunes, l'autor rescata testimonis de víctimes i comunitats oblidades, i denuncia la impunitat dels botxins i la persistència del franquisme sociològic fins a la Transició. El volum aborda també la divisió social entre «vençuts» i «vencedors», la complicitat silenciada amb règims autoritaris i la censura persistent. L'obra pretén trencar el silenci, dignificar la memòria col·lectiva i fomentar un debat social sobre la justícia, la repressió i la reconstrucció històrica de l'arxipèlag.

Joan PUJOL PEDRET
Mestres d'aixa de Miravet

Miravet: Edicions Forment, 2025.
 73 p., 12 €

El llibre de Joan Pujol documenta la construcció i reparació d'embarcacions fluvials al tram de l'Ebre situat a la Ribera d'Ebre, amb especial atenció al treball dels darrers calafats de Miravet. L'estudi posa en relleu una tradició artesanal que s'ha mantingut viva durant generacions i que ha estat determinant per al desenvolupament de la navegació fluvial al riu Ebre. A través del recull de coneixements i pràctiques vinculades a l'ofici, aquest volum contribueix a preservar una part significativa del patrimoni cultural i històric de la comarca. Així mateix, subratlla el valor d'aquest llegat tècnic i social i reivindica el paper dels calafats en la configuració del paisatge humà i fluvial de Miravet, i també la necessitat de conservar aquesta expertesa tradicional.

NÚRIA GALLART GUIVERNAU. Universitat de Lleida**EL II CONGRÉS DE JOVES INVESTIGADORS EN ESTUDIS LOCALS, UN ESPAI DE DIÀLEG**

Els dies 15, 16 i 17 d'abril de 2026 se celebrarà a Lleida el II Congrés de Joves Investigadors en Estudis Locals. Després de l'èxit de la primera edició, el projecte avança amb la voluntat de consolidar un espai de trobada interdisciplinària per a joves investigadors que desenvolupen recerques amb perspectiva local als territoris de parla catalana. L'objectiu central és fomentar el debat, la transferència de coneixement i la construcció d'un espai compartit que posi en valor el potencial científic, social i polític dels estudis locals.

El congrés s'adreça a investigadors d'últim any de grau, estudiants de màster i de doctorat, i investigadors postdoctorals encara no consolidats a la universitat, amb una perspectiva de disciplines diverses, centrats en l'espai local com a objecte o marc d'anàlisi. Aquest és també el perfil del comitè científic que hi ha darrere del projecte, integrat per joves investigadors que treballen en diferents àmbits i que comparteixen la voluntat de donar forma a un espai de trobada, debat i intercanvi. La seva composició plural reforça el caràcter obert i interdisciplinari del congrés i garanteix una visió viva i dinàmica dels estudis locals, on les mirades emergents volen dialogar amb els reptes actuals de la recerca local.

Per tal de garantir la transversalitat, el comitè científic ha definit un ampli ventall d'eixos temàtics que agrupen perspectives complementàries, amb un plantejament que permet adaptar-se a la diversitat de propostes i garantir la màxima inclusió disciplinària:

- Territori, població i mobilitat
- Societat, comunitats, identitats, gènere i dinàmiques socials

- Salut, benestar, esport i polítiques públiques
- Economia, treball i desenvolupament local
- Ciències polítiques i jurídiques, criminologia, governança i participació
- Tecnologia, enginyeries i innovació al territori
- Medi ambient, ciències de la terra, agroecologia i sostenibilitat
- Cultura, patrimoni, llengua, art i memòria
- Educació, teories i metodologies de la recerca, transferència i divulgació científica
- Creences, religiositat i espiritualitat
- Miscel·lània, per a treballs que no encaixin en cap altre eix temàtic dels proposats

El congrés combinarà taules rodones amb sessions de comunicacions i altres activitats culturals als espais de la Universitat de Lleida, l'Institut d'Estudis Ilerdencs i diversos indrets de la ciutat, amb l'objectiu de generar intercanvis entre participants i posar en relleu les grans possibilitats de la recerca local i la veu dels joves en aquesta.

Amb aquest segon congrés, la comunitat investigadora jove reafirma la voluntat de construir un espai que doni continuïtat a la recerca local, que fomenti noves xarxes de treball i que ofereixi oportunitats perquè qui comença pugui compartir i contrastar les seves recerques. Vol ser, en definitiva, un pas més en el procés de consolidació d'un projecte que, amb el suport de l'IRMU i de la CCEPC, juntament amb Sara Ubach (UdL) i jo mateixa com a part del comitè organitzador, pretén situar els estudis locals al centre dels debats contemporanis.

Directors: Ramon Arnabat (URV), Josep Santesmas (CCEPC), Coordinació d'aquest número: Ramon Arnabat i Josep Santesmas; Producció: L'Avenç; Disseny original: Can Seixanta; Tria de novetats: Carlos Moruno (IRMU); Dipòsit Legal: B. 47.520-76; ISSN 2339-6997

Consell de redacció: Victòria Almuni (C.E. Seniençs), Joan Busqueta (UdL), Bernat Campins (Institut d'Estudis Baleàrics), David Cao (P. Estudis Osonencs), Meritxell Ferré (Centre de Lectura de Reus), Narcís Figueras (UOC), Enric Garcia Domingo (M. Marítim Barcelona), Andreu Ginés i Sánchez (Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià), Oscar Jané (UAB), M. Carme Jiménez (IRMU), Manuel Lopez Esteve (UdL), Joan-Lluís Mas (Terra dels Avis, Cat. Nord), Jordi Morell (Taller d'Història del Clot), Manuel Pastor (Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià), Jaume Perarnau (Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya), Joaquim M. Puigvert (UdG), Teresa Reyes (Oficina Patrimoni Cultural - Diputació Barcelona), Enric Sagué (UdG), Carles Santacana (UB), Sebastià Serra (UIB), Ramon Ten (Fundació Bosch i Cardellach), Francesc Viso (CCEPC).

Consell assessor: Agustí Alcobarro (UB), Ferran Archilés (UV), Josep Casanovas (UVic-UCC), Montserrat Duch (URV), Enric Guinot (UV), Antonieta Jarne (UdL), Antoni Mas Forners (C.E. Repoblació Mallorca. UIB), Marina Miquel (Subdirecció general del Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic), Conxita Mir (UdL), Vicent Olmos (UV), Joan Peytavi (UPVD), Santi Ponce (UVic-UCC), Joan Santacana (UB), Antoni Virgili (UAB).
<http://www.irmu.org/projects/plecs>.

Revista editada per:

Amb el suport de:

